КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЛЮТИЙ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом

Зміст:

Це число містить актуальний матеріял для Кооперативного Зїзду (15—16. лютого ц. р.).

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 ЛЮТОГО 1929	Ч. 2	РІК ВИДАННЯ II.

Ф. А. Щербина, як кооператор.

(З приводу 80-ліття народження і 55-ліття наукової діяльности).

80-ліття народження визначної людини є приводом до її вшанування, а коли з тим сполучено і 55-ліття праці на полі науки — то тим більше.

Наукова діяльність ювілянта дуже всебічна. Він насамперед статистик і, яко такий, має славне імя в цілім науковім світі, здобувши його своїми дослідами бюджетів селянських господарств на Вороніжчині. В наукових словниках на всіх нових головніших мовах читач знайде призвище Щербини і високу оцінку його заслуг на полі статистики. Поза статистикою він дав багацько з ділянки історії — Кубані і Земств — та з области економіки, соціольоґії, етноґрафії і дещо також з кооперації.

В порівнанні з цілою без перебільшення кольосальною продукцією Ф. А. Щербини в ріжних галузях знання, те, що ним уділено кооперації, є, як ми висловилися, „де що;“ але беручи ізолювано, сам собою, його вклад в науку кооперації по абсолютному розмірові є так значний, що й самого його вистарчилоби на почесне імя в кооперативно-економічній науці.

Ф. А. Щербина народився в лютім 1849 р. на Кубані, яко нащадок запорожських козаків. Відданий в 1867 р. до духовної семинарії він, під впливом ідей народництва з одного боку, а соціялістів-асоціаціоністів з другого, разом з деякими товаришами ще в бурсі заснували реміничу артіль (продукційну кооперативу), в якій по вечорам столярували, переплітали, направляли чоботи то-що.

В 1869 р. з власної ініціятиви компанія з шости семинаристів, в тім числі й Ф. А-вич, кинула бурсу та в тім же році коло Єйська, в станиці Бриньківській, організувала першу в б. Росії інтеліґентську хліборобську артіль. (Досі уважається за першу такого рода артіль, засновану на Чорноморщині, Єропкиним, але єропкінська артіль пов-

стала на кілька літ пізніше від бриньківської). Артільщики самі, простою фізичною працею орали землю, дбали про те, щоби за їх взірцем артільного господарювання пішло й окружнє козацтво. Поведена юнаками продукційна артіль, як показав пізніший масовий досвід всіх країн, належить до типу кооперації, найтящої до здійснення. Тож не диво, що після трьох років існування і бриньківська артіль розпалася. Артільщики перебороли спочатку неймовірне відношення селян до їх справи, здобули собі повагу, до них стали звертатися за порадами в ріжних справах. І тут то одного юнацького запалу далеко не вистарчало. Ф. А-вич переконується, що для праці в народі, аби впливати на його устрій і добробут, треба наперед самому ще багацько і добре повчитися.

Працюючи в артілі, він придивився, що в кожній козачій станиці існувало, иноді в громадських хатах, по кілька шинків, де козаки пропивали свої гроші. Чим пропивати трудові заробітки ріжним корчмарям, хай ті прибутки шинкарів залишаться громаді, а сама випивка стане під громадську контролю. — З такою провідною думкою він вміщує в „Кубанських Областних Відомостях" за 1872 р. статтю під назвою „Общественный кабак" — статтю на півкооперативну тему, що стала його першою літературною працею.

Завдяки цій статі, він одержав військову стипендію для продовження освіти спочатку в Петровсько-Розумовський Академії, а потім в Новоросійськім університеті, де числиться між найбільш активними членами Української Громади середини сімдесятих років, исповідуючи народництво „лавровського напрямку".

Високо оцінювані тодішнім народницьким соціялізмом природні колєктиви — община та артілі — притягають до себе увагу молодого інтеліґента і він використовує кожну нагоду, щоби дослідити ті складні форми співжиття простого трудового люду. З політичних мотивів зісланий у Вологодщину, там взявся за дослід поземельної общини; повернувшись, він одкрив земельну общину на Україні (в Дніпровськім повіті), дослідив общину в Кубанських козаків. Все це були общини, в яких поза некооперативними рисами виступають одначе і кооперативні, це були товариства для розпреділення і переділу земель. Тому його публікації користаються у фахових знавців справи високим признанням. Але під спеціяльно-кооперативним кутом зору більше значіння мають його знамениті „Очерки южно-русских артелей и общинно-артельных форм", вид. 1880 р. Мабуть ще більшу вагу під тим же оглядом має його друга, щойно в 1928 р., викінчена велика, але поки що ненадрукована праця під назвою „Кооперація і процеси закона асоціяції"*). Позволю собі говорити про ці праці ювілянта з области кооперації, починаючи з останньої, щоб перейти до першої.

Читання мною на високих школах курсу історії економіки виховало в мені переконання, що хоч історію кооперації по усталеній вже традиції і можна починати приблизно з першої чвертини XIX віку — Овен, Фурє і ин. — одначе це буде історія модерної чи ліпше сказати новітньої, вийшовшої з голови передових людей свого часу кооперації. В цілому ж кооперація і іменно, як стихійний прояв безіменної творчости людських мас, багацько старіше явище, яке має свої коріння

*) Асоціяція = згуртування.

в глибині віків. В працях ювілянта знаходимо цю-ж саму схему. Проведення її треба завдячити природничій університетський освіті автора, котрий потім, хоч все своє життя віддав соціяльним наукам, не перестав одначе цікавитися й природознавством.

В розділі п. з. „Дарвінізм і асоціяції живин“ названого твору наш автор, критикуючи концепцію знаменитого природознавця, робить йому основний закид, що той „не звернув належної уваги на значіння закона асоціяції у взаємовідношеннях живин“. Для автора в накупченні, координуванні та спайці явищ — перша риса асоціяції. Після такого розуміння в первісній координації між складом атмосфери і орґанізмами рослин та живин криється корінь загального принципу асоціяції. Сімбіоза (співжиття) живинного орґанізму з рослинним уявляє з себе асоціяцію орґанізмів, взаємно забезпечуючих годування й існування. „Зародившись в чисто фізіольоґічних процесах годування і розмноження, в формі координації їх, асоціяції поволі стають обєднаннями осібняків, що діють в своїх внутрішніх і зовнішніх взаємовідносинах по принципу кооперації“. В процесі організації індивідів і відокремлених елементів — друга риса асоціяції. Поклавши в основу ступінь організованости тих обєднань, автор дає слідуючу клясифікацію асоціяцій живин від простіших і до складніших форм: I кляса — асоціяції ембріонального складу, II — родинні чи клітинні асоціяції, III — асоціяції комашні, термітів та бджіл, IV — асоціяції неродинні з небогатьох осібняків, V — союзні асоціяції, з простих асоціяцій чи родинних і VI — складносоюзні асоціяції, з асоціяцій і живин ріжних видів, родин і навіть кляс. Надаючи кольосальне значіння взаємовідношенням між осібняками і їх асоціяціями в живиннім світі, наш вчений одначе неґативно ставиться до антрономорфічного напрямку в природознавстві, який, віддавшись дослідам асоціяцій у живин, наділяє живин психікою людей. Одні, наприклад, з антропоморфістів уподіблюють асоціяції бджіл, комашні та термітів до державних організацій людей. „Державний лад“ комашні базується на клясово-становім принципі: у них є ніби то військовий стан і робоча кляса, існує дуже досконала організація праці і виробництва, а яко техніки, комашня і терміти творять просто чудеса архітектурного будівництва. У бджіл є, мовляв, цариця і піддані, а „соціяльний“ їх устрій — комуністична монархія... Другі прихильники антропоморфізму переносять на життя і взаємовідносини тих же бджіл, комашні і термітів соціялістично-комуністичні принципи, уважаючи, напр., що взаємовідношення між осібняками комашні реґулюється принципом „кожний за всіх і всі за кожного“... Наш автор проти таких концепцій, проти зловживання самих термінів, як „соціяльна організація птахів“, „громада свиней“ і т. п..., бо всі такі організації не містять в собі тої соціяльної творчости, яка єдино належить психіці вищих живин, людей.

Але не треба антропоморфічних пересад, щоби визнати, що асоціяційний принцип у живин на вищих щаблях його прояву дуже нагадує форми натуральної асоціяції-кооперації у людей, ті форми, що в політичній економії набрали назву простого співробітництва і поділяються на: а) товариську працю, б) скупчення праці і в) обєднання її. За „товариської“ співпраці кожна одиниця працює незалежно від другої, але в близькім сусідстві, яке виявляє той позітивний психічний вплив, що, роблячи працю більш веселою, — (бо поборює монотонність і скуку), — та мимоволі викликаючи суперництво сусідів по заняттю,

робить її і більш продукційною. Такий тип асоціяцій частий, як у живин — хоч Ф. А. Щербина чомусь його їм не приписує — так і у людей (прядіння дівчат на українських селянських досвітках;) в останніх мотивом до такого співділання, крім психічного, виступає ще й економічний мотив ощадности на засобах виробництва: на помешканні, опаленні та освітленні.

За асоціяційно-кооперативного обєднання праці кілька працюючих сполучають свої зусилля, щоб подолати працю, яка перевищує сили поодиноких учасників. Такі обєднання праці зустріваються як у живин, так і в людей. Коли три жуки котять непосильну для кожного з окрема кулю гною і передній жук йде на задніх ногах, задом наперед, вчіпившись міцно передніми ніжками в кулю, а два задні жука, йдучи просто підштовхують важку кулю, то перед нами якраз той тип співпраці, який зустрівається і в людей, коли на пр. в трьох котять важкий млиновий камінь, або підіймають велику вагу, або обробляють землю в спряжку.

За асоціяційно-кооперативного обєднування праці працівники, хоч би й могли виконати певну працю поодинці, одиничними зусиллями кожного з них, але не так успішно, як допомогаючи один другому, що збільшує продукційність загальної праці. І ці обєднання праці теж зустрічаються, як у живин, так і людий. Кожний, напр., пелікан зокрема може рибальчити, але більшого наслідку вони досягають, уживаючи як каже Туган-Барановський, обєднання по способу ланцюга. Пелікани, цілою зґраєю осівши на воді, роблять зігнуту в середину лінію з пливучих один біля другого осібняків, поволі загинають цю лінію в півколо і, роблячи ударами крил у воду сильний шум, гонять рибу на мілкі місця, де й виловлюють її. Поодинокий рибалка-дикун міг рибальчити, але австралійські тубольці ловлять рибу партіями від 40 до 50 душ, озброєними дерев'яними списами з гострими наконечниками. „Роблячи з себе широке півколо — пише український економіст Зібер в його знаменитих „Нарисах первісної економічної культури" — тубольці поринають всі разом під воду зі своєю зброєю і лишаються там досить довго", виринають з пійманою рибою, щоб знова поринути на иншому місці, аж доки т. ч. не зловлять риби скільки їм треба. Ще більше анальоґій у гуртуванні праці у живин і людей показують такі приклади. Чмелі, коли роблять своє гніздо, вишиковуються довгим рядком від гнізда до блищого місця, де зривають стебла трави, котрі прудко й передаються від одного чміля, стоячого на місці, до другого, аж до останнього, котрий кладе стебло в гніздо. Або малпи, коли грабують на полях, то вишиковуються в довгий шерег від поля до лісу, де вони живуть і, зірвані, напр., кавуни, гарбузи та дині прудко перекидають по цій лінії з рук до рук на значні віддалення. Тих-же самих методів організованої колективно праці вживає людина при будовах, при гашенні пожару і под. В данім випадку через автоматизацію праця набуває характеру, зближеного з рефлекторними процесами орґанізму. Як бачимо, подібности асоціяційно-кооперативного гуртування у живин і людей, навіть до дрібниць, просто вражаючі і ніби люде запозичили їх у живин. І натуральні, стихійно повставші, нестатутарні кооперативи у людей, що проглядають вже в товариській, скупченій праці, ніби є продовженням все одної лінії асоціяційного принципу в розвитку всього живого на землі з переходом від асоціяцій живин, не знаючих соціяльної твор-

чости, до асоціяцій — кооператив людей, яких психіці, як невідлучна ознака, істотною є соціяльна творчість.

Натуральні, анархо-стихійні асоціяції-кооперативи у людей, як видно з вищенаведеного, заходять в глибоку давнину і дожили до наших днів; з появленням новітньої кооперації, вони існують поруч з нею. Історія кооперації, коли не хоче бути однобокою і неповною, не сміє пройти мимо них, що уявляють з себе необхідне кільце світової еволюції асоціяційного принципу. (На цьомуж місці, в ч. 12 „Кооп. Республ. за 1928 р.“, я навів мною особисто спостерігані і існуючі в наші дні натуральні нестатутарні кооперативи у словян-хліборобів: позаймицю, мобу*), спряжку, машинові товариства для гарманування, общину та, зрештою, задругу, яка, до речі, в pendant до попередніх порівнань, дуже нагадує асоціяцію бобрів). Наш ювілянт зробив те в далеко ширшім і повнішім обсягу спеціяльно відносно України 70-х років і опублікував в вище згаданій першій блискучій праці „Очерки южно-русских артелей“.

Третина твору одведена загальному вступу. В ньому насамперед поборюється погляд, що Українці, як крайні індивідуалісти, ніби вже з роду носять в собі нехіть до асоціяційних проявів. Потім всі знайдені ним на Вкраїні асоціяції в артільних і общинно-артільних формах склясифіковано в 5 груп. До першої віднесені артілі типу Запорожської Січи, в якій не було ані приватної власности ані приватного господарства, а натомісць все належало всім і „в якій асоціяційний принцип — по словам автора — був проведений одноманітно і з найстрогішою послідовністю у всіх своїх частинах і в подробицях;“ це були: а) чумацькі валки і ватаги, б) забродчеські ватаги, в) артілі запорожських мисливців, г) громада дніпровських лоцманів, д) артілі дніпровських річних робітників і матросів, е) артілі українських торгівців-ходебщиків. „Всі ці артілі, каже Ф. А. Щербина, — продукт власне минулого історичного життя українського населення“. В другу, переходову ґрупу віднесено: а) кримські соляні промислові артілі та б) артілі косарські. До третьої — що носить пятно общинно-земельних відносин, звичаїв і традицій, зачислено хліборобські і сільсько-господарські артілі чи общинно-артільні форми: а) толока, б) звичай спрягання, в) артілі половинщиків і артілі з долі, г) артілі ніженських табачниць, д) гуртова артіль, е) орендарські артілі, ж) новіші хліборобські артільно-общинні форми, з) артілі чередників та і) поштові артілі. В четверту ґрупу віднесено артілі гол. чин. захожих московських робітників на Україні: а) артіль севастопольських лодочників (лодка = човен), б) артілі бендюжників чи дрогачів і в) артілі теслярів та каменярів. До пятої — ріжні артілі: а) баталійонні і б) артілі старців (прошаків). Зрештою, в окрему ще ґрупу віднесені так звані „від-артільні“ форми асоціяцій: а) різдвянні складки, б) сліди артільних організацій у чабанів та в) організації конокрадів та скотокрадів на Кубані. Всі знайдені на Україні Ф. А. Щербиною артільно-общинно-кооперативні форми „уявляють з себе чисто звичаєві форми народнього життя“, про будь які правні оформлення тут не має й мови. „Це — живі памятники минулого, що міцно тримаються за народні звичаї та традиції“. Перші чотири групи для автора — вищі форми праці, зародки майбутнього, що крім

*) В друку вийшло замісць моби — люба; прошу читача це мати на увазі.

безпосереднього мають ще й соціяльно-виховуюче значіння. Останні дві третини книжки одведено опису названих в клясифікації 25 ріжних типів натуральних, звичаєвих асоціяцій. Згадана праця Ф. А. Щербини стала першим на російський мові науковим твором про артілі, високо оціненим насамперед цензурою — наклавшою на перше видання конфіскату, потім університетською професурою: проф. Посніков, що викладав на одеськім університеті, рекомендував її, як „пособіє" до курса лекцій, а особливо високо ставилася вона течією народницького соціялізму з його тогочасною ставкою на общину та артіль... Цей твір про українську нестатутарну кооперацію, ставший великою і дорогою бібліоґрафічною рідкістю, напрошуеться на видання його українською мовою нині; — в час першого видання, в 1881 р., як відомо такого рода публікації на Наддніпрянщині урядово не дозволялися.

Зрештою, ювілянт написав в звязку з викладами в Укр. Госп. Академії в Подєбрадах курс кооперативної статистики (рукопис). За браком місця вкажу лише, що в тім курсі клясифікація і статистика кооператив поставлені в звязок з його власною клясифікацією потреб трудового населення та з основами бюджетової статистики (статистики бюджетів сел. господарств).

Отже і в царині кооперації доробок ювілянта не малий. Лишається тільки побажати йому щасливого продовження наукової праці та зміни обставин для нашої науки в тім напрямку, аби виготовлені твори наших вчених могли вчасно зявлятися друком. Видання нових праць і перевидання старого, нічого не втратившого на своїй актуальности, твору ювілянта було б найліпшим за нинішніх обставин вшануванням його великих наукових заслуг.

Січень, 1929 р. *Проф. О. Мицюк*

Народнє господарство.

Польща в р. 1928.

На склоні 1928 р. провідні економічні чинники Польщі роблять підрахунок за минуле і оцінку сучасного стану. Вони характеризують 1928 р., як „рік дальшої стабілізації". Устійнення конюктури і валютарних відносин вплинуло сприятливо перше всього на оздоровлювання відносин в промислі, торговлі і фінансовости (грошівництві) — в тих ділянках, що вповні втягнені в товарообмін і відійшли зовсім від натуральної господарки. Як відомо, основою »стабілізації« була »стабіл. позичка«, одержана в осени 1927 р. Вона ввела у народньо-господарський орґанізм Польщі кругло 540 міліонів зл. свіжого оборотового капіталу (не рахуючи тих сум, що не смиють бути нарушені і лежать в Банку П., як забезпека стабільности злотого). Тими грішми, як це ми вказували (К. Р. грудень 1928), підсичено промисл і державні підприємства а в части і рільництво (польське). Надії на дальші закордонні

кредити одначе не здійснилися, крім кількох менших позичок (варшавська поз. в сумі 10 міл. дол., шлеська позичка 11 міл. дол., познанська $^1/_2$ міл. фунтів шт.). На перешкоді станув спад курсу польських облігацій на заграничних ринках; капіталістів і банків, охочих льокувати свої зайві гроші в Польщі стало менше. Вільних капіталів внутрі Польщі не було майже зовсім; свідчить про те факт, що крім державної »долярівки« і 4$^0/_0$-ової теж державної »інвестиційної позички« не продавалися ніякі инші папери; емісія нових акцій, яка завше є показчиком зросту ініціятивности в промислі, майже не існувала в 1928 р.; також старі акції не продавалися.

Добровільна капіталізація (щадничі вкладки) самого населення в Польщі зростала в першій половині 1928 р. доволі жваво, пізніше виявився застій. За 10 місяців 1928 р. сума вкладок в Поштовій Касі Щадничій (P. K. O.) зі 67·7 міл. зл. зросла до 113·5 міл. зл.; вкладки в приватних банках зросли з 492·3 міл. зл. до 685·1 міл. зл. Крім цього йшла своїм ходом примусова капіталізація у формі нагромаджування засобів з ріжних видів асекурації і обезпечень; також зріст резервових капіталів у акційних та инших спілках та кооперативах був свого роду нагромадженням вільного капіталу. Даних про висоту цих сум ще очевидно не можна мати.

Що цього одначе було мало для потреб господарства, про те свідчить грошева тіснота, яка наступила в 2. половині 1928 р. і треває й досі. Зовнішньою ознакою тісноти є висока ставка проценту (в Лодзі, як подає Przegląd Gosp. вона стояла в січні на 19,2$^0/_0$, у Варшаві на 24—30$^0/_0$!). Свідоцтвом ослаблення довіря у стабільність відносин є те, що білянси банків виявляють більшу, як коли, перевагу векслів (уділених векслевих кредитів) над некритим кредитом (біжучими рахунками). На недостачу готівки вказує теж поява довгоречинцевих векслів на 4—6, навіть 9 місяців; поява довшеречинцевого кредиту в світі торгівлі і промислу не є здоровою ознакою зросту довіря, тільки навпаки вказує на неможливість позичальників вивязатися скоріше зі своїх зобовязань — (очевидно через послаблення попиту на товар в наслідок або надпродукції товару або зубожіння населення). Взагалі за браком готівки вексель став головним обіговим засобом; говорять уже навіть про векслеву (кредитову) інфляцію в Польщі. Польща живе на кредит, а conto майбутнього, так мовити »на сплати«, вживаючи модного тепер вислову.

Загальна недостача готового гроша відчувається тільки у населення, бо, як свідчать інформації про стан польського скарбу, скарб одержав в 1928 р. доходу з податків, монополів і инших джерел більше, як було предбачено бюджетом, значить, державна машина витиснула з населення усе, що могла і хотіла витиснути. Збільшення доходів дали головно усі форми споживчого податку (посередні податки і монополі), отже податки, плачені найширшими масами населення. Населення, придавлене чинитьбами на річ держави, які у третині йдуть відтак на мілітарні цілі, річ ясна, відчуває недостачу гроша і прагне його хочби у формі кредиту. Такий кредит моглаб уділити держава, затягнувши його знову за кордоном, колиб це вдалося, або збільшуючи друкування банкнотів, себто ставши на шлях інфляції. Одначе на цю дорогу уряд, навчений досвідом ери Ґрабського, досі не важився станути. Стан напружених господарських відносин продовжує отже існувати коштом недоїдання більшости населення. Признає це, бо неможе не признати, й офіціоз-журнал »Przemysł i Handel«:

„Oczywiście, o wysokim poziomie dobrobytu mas nie możemy jeszcze u nas mówić. Raczej odwrotnie — każda prawie warstwa społeczna, w mniejszym

stopniu przemysł lyb klasa robotnicza w większym — rolnicy lub inteligencja pracująca, nie zdołała jeszcze odrobić się po biedach wojennych. »Ciężkie czasy« — to skarga, którą jeszcze wciąż słyszymy.« (»Rok dalszej stabilizacji« ст. 4).

Серед таких загальних економічних умовин вів свою господарську діяльність хлібороб, промисловець і инші ґрупи населення. Успіх праці хлібороба залежить в першій мірі від урожаю. Урожаї хлібів в р. 1928 офіційно оцінено як доволі добрі, особливож у Познаньщині; зате недописала паша, що й загрожує поважно годівельну частину сільського господарства. Коли-ж до того додати, що ціни жита впали осінню ц. р. надзвичайно низько, стоячи і досі виразно низче закордонних ринків,*) то в результаті вийде, що офіційно проголошений урожай вийшов на зле якраз власникові урожаю, головнож цій катеґорії власників, яку найбільше притискають усі форми податків і лихви — дрібному селянству! Бо якраз воно викинуло цієї осени всю свою продукцію на ринок, притиснене браком гроша і податковою шрубою! І знову ж приходимо до висновку, що якби це селянство мало свою добру кредитову організацію (у формі сітки райфайзенок), воно не булоб приневолене само себе ожебрачувати. Ограблене ріжними скупщиками зі своєї праці селянство, річ ясна, не має за що купувати виробів промисловости (»його купча сила маліє«); в наслідок того менший збут промислових товарів, менша їх продукція, а при меншій продукції, річ ясна, дорозша калькуляція. »Ножиці«, себто диспропорція між цінами продуктів с. господарства і промислу, хоч офіційно заперечувані, все таки в Польщі існують у виразній формі, а ця осінь і зима ще їх розкрили ширше.

Хто цього року мав користь зі знижки цін жита? Не тільки теоретичні розважання говорять, що користь, як все, так і тим разом, мусіла піти не спожи ачам х іба, зокрема міському населенню, тільки лицарям спекуляції — торговцям і скупщикам. Підтверджують це найвиразніше цифри. »Zboże jest dziś o 20% tańsze niż przed rokiem, lecz koszty utrzymania w Warszawie nie zmieniły się z tego powodu wcale«. (Dr. A. Rose). І опять-таки неоминути висновку, що якби споживачі міст зносилися прямо з продуцентами хліба через свої кооперативні організації, то зарібки спекуляційної торгівлі мусілиб відпасти.

Як позитивні явища в области с. господарства називають: збільшення вживання помічних угноєнь та значні поступи у комасації і меліорації. Тільки перше має деяке відношення до укр села; комасацією і меліорацією українське село цього року не втішалося. Зате основна аґрарна проблема — справа земельної реформи — не зробила поважнішого поступу, коли не рахувати тзв. приватної парцеляції поміщицьких маєтків і невідповідно задуманої і вчасти уже так хибно переведеної лицитації ерекціональних ґрунтів гр. кат. церкви. Дивно отже, як міг офіційний орган закінчити свій огляд стану рільництва в р. 1928 фразою: »mimo pewnych chmur i cieniów, które spostrzegamy w bilansie ogólnym, był to jednak rok dorobku dla rolników«...

Добуваюча і перероблююча промисловість в наслідок оживлення кредитами, пішла в р. 1928 вгору: коли пересіч продукції за час 1925—1927 взяти за 100%, то в р. 1928 у час найвищої конюнктури продукція дійшла до 134·9% (вересень). В цім-же часі зареєстровано найменше безробітних (80.000). Продукція вугля в порівнанні з р. 1927 збільшилася трохи (зі 127·2 тис. тон на 132·4 тис. тон); виплавка заліза

*) Dr. A. Rose, Rolnictwo w 1928 r. (Р. Н. ч. 1 за 1929 р.).

Ф. А. Щербина

у 80-ліття народження (26 лютого 1849).

(чавуну) дійшла в 3. квартталі 1928 р. до 126·0 тис. тон в місяць (в р. 1927 місячна пересіч була 103·7 тис. т.). Про більші успіхи в ділянці текстильного промислу офіційні круги мовчать, бо, як відомо, ця галузь переживає якраз кризу збуту і перебула важку страйкову хвилю — першу по кількох роках супокою. Сильно розбудувалися (під митною охороною): промисловість електротехнічна, ґумова, помічних погноїв, штучного шовку і фармацевтична.

Про оживлення в господарстві (продукції товарів і обміні) свідчить також збільшення руху на залізницях. Денний вантаж у 15-тонових ваґонах у жовтні останніх 4-ох літ виносив:

1925		2.774 тис. тон.
1926		6.714 „ „
1927		8.793 „ „
1928		9.972 „ „

Торговельний білянс, себто відношення між експортом й імпортом в р. 1928 продовжував бути пасивним. Тільки останні місяці виявили познаки зменшення пасивного сальда торговельного білянсу, а це в наслідок зменшення привозу деяких товарів: пшениці і муки, рижу, селедців і товщів (смальцю і т. д.) Привіз пшениці і муки був цього року значно (в троє) менший як мин. року просто тому, що ціни зерна цеї осени в Польші сильно упали. На зменшення імпорту товщів (7-кратне) вплинуло значно нововведене мито на смалець і солонину. Що ж до таких предметів масової відживи, як селедці і то зменшення імпорту цих артикулів можна пояснити виключно тільки упадком купчої сили широких мас населення — не дивлячись на всі запевнення, що рік 1928 „був роком доробку" рільника.

Взагаліж образ торговельного білянсу за кілька останніх літ дають цифри сальда привозу і вивозу:

1924	р.	сальдо	було	—	292.056	тисяч	зл.
1925	»	»	»	—	678.046	»	»
1926	»	»	»	+	666.985	»	»
1927	»	»	»	—	387.366	»	»
1928	»	»	»	—	824.950	»	»

Як бачимо отже, є чого трівожитись, бо такого великого недобору як в р. 1928 торговельний білянс Польщі ще не виказував (кругло 825 мілıонів зл.). Хоч урядові кола й намагаються доказувати, що імпорт носить переважно здоровий характер, що ввозяться головно предмети потрібні для розбудови продукції, то відємне сальдо, з яких би воно не випливало причин, може врешті решт поважно захитати платничий білянс Польщі (в ост. році підкріплений америк. позичкою) а тим самим захитати стабільність валюти.

Отже оздоровлення торговельного білянсу є першорядною ваги проблемою для Польщі і на цю мету направлено чимало зусиль уряду (нові мита і заборони довозу та усильне підпирання синдикалізації експортерів). Поки одначе не покінчена митна боротьба з найблищим сусідом із заходу — Німеччиною і не заключений з нею торговельний договір, радикальної зміни торгов. білянсу не може бути. Свідомість цього чимраз більша у рішаючих кругів і їхній тон по відношенні до західного сусіда, о скільки ходить не про брукову пресу, тільки про відповідальні чинники, стає що далі мягчим. Зразком цього може бути промова у бюджетовій комісії сойму міністра торговлі Е. Квятковського (надрукована в 1. ч. Р. і Н.) з якої даємо кілька виривків:

»Jesteśmy dziś w tem położeniu — może nazwać je można szczęśliwem — że na każdej platformie możemy przyjąć porozumienie. Na najwęższej lub na najszerszej«.

»...że w chwili obecnej wojna celna nie przynosi ani Polsce poważniejszych strat, ani Niemcom poważniejszych korzyści«...

»Zarysowuje się zrozumienie, że kompromis rozsądny i uczciwy posiada swoje duże wartości, wychodzące poza granice obu państw, ale przedewszystkiem dla obu państw wartości dodatnie. Stwierdzam więc z naciskiem, że jesteśmy do tego kompromisu przygotowani i pragniemy go«.

Міністер здає собі справу і не таїть цього, що замирення з Німеччиною потягне за собою жертви; в першу чергу впадуть ті промислові підприємства, що виросли тільки дякуючи сприяючій конюнктурі високих цін при митній охороні. Коли-ж він на те йде, це є доказом, як сильно уже відчувають в Польщі наслідки митної війни.

На порозі нового року стоїть перед господарським життям у Польщі кілька нерозвязаних пекучих проблєм, які й будуть мати рішаючий вплив на формування господарської конюнктури в цьому році.

К. К.

Проблєми кооперативної організації і практики*).

Перед Краєвим Кооперативним Зїздом.

Перед сегорічним загальним збором Р. С. У. К. має відбутися Краєвий кооперативний Зїзд, котрому припаде завдання вирішити кілька многоважних питань з життя нашої кооперації. Ці питання щораз виринають на засіданнях Ради Р. С. У. К. на зборах і конференціях повітових і краєвих кооперативних централь, тут і там вирішується провізорично дрібні справи, звязані з цими питаннями, однак основно полагодити їх неможливо без запитання опінії загалу кооператорів, яку вони можуть виявити на скликанім для цих справ зїзді. Тому добре сталося, що Рада Р. С. У. К. рішила скликати такий зїзд на день перед Загальними Зборами Р. С. У. К., бо, маючи опінію зїзду про напрямки дальшої організаційної праці, Загальний Збір Р. С. У. К. буде міг більше доцільно вирішувати ділові і адміністраційні справи нашої найвищої кооперативної Централі, якою є Р. С. У. К.

---

*) *Від Редакції.* Поміщуючи надісланий дискусійний матеріял (статті дир. С. Герасимовича, інж. Няньчура і продовження статті інж. Раковського) не можемо не звернути уваги на те, що всі вони торкаються приблизно одної теми: які найкращі організаційні форми для розбудови сільсько-господарської кооперації в наших умовах. Це свідчить, що свідомість актуальности цеї справи назріває. Вважаємо, що тільки після основного її передискутування можна буде приступати до її вирішення, хочби спочатку частинного.

Першим таким многоважним, хоч на перший погляд чисто академічним питанням, уважаю переведення певного рода самовизначення поодиноких видів нашої кооперації, обєднаної в Р. С. У. К. Маю на думці теперішній поділ наших кооператив на окремі ґрупи в залежности від цего, яку вони ведуть діяльність. При далеко посуненій організаційній і діловій окремішности сих кооперативних уґруповань затрачується думка про це, що подавляюча більшість наших кооператив є зложена з тих самих членів, громадян одного і того самого села, і що їх інтерес буде все один і той сам, чи тоді, коли вони належать до господарсько-споживчої, чи кредитової, чи молочарської, чи якої небудь иншої кооперативи. Єдність інтересів нашого селяньства, обєднаного в кооперативах, мусить бути цею границею, поза яку не вільно провадити ніяких поділів.

Спроби організувати наше селяньство в окремі кооперативи споживачів або як їх у нас невірно названо »споживчі кооперативи« не могли дати добрих вислідів, бо члени відчували, що така кооператива не задовольняє їх інтересів. Вони вимагали акції, котра тісніще вязалабися з їх варстатом праці: землею і сільським господарством. Звідси і зродилася велика популярність, яку відразу осягнуло Тов. »Сільський Господар« і кооперативи, що були з ним звязані. По війні в навязанні до традиції давних »споживчих« кооператив по наших селах і доцінюючи належито інтерес виявлений селянством до сільсько-господарських обєднань, організовано тип господарсько-споживчої кооперативи. Вона обслугує членів-селян в ділянці закупна деяких середників поживи, яких не продукує село, але якже далеко ще до цього, щоби вона була кооперативою споживачів. Майже нема кооперативи господ.-спож., котра не займалабся в більшій чи меншій мірі скупом сільських продуктів в дорозі виміни, а богато з них послідовно розвивають в цім напрямі свою діяльність, основуючи відділи перерібки молока, організують спільне закупно засобів рільної продукції, навозів, насіння, машин до спільного ужитку членів і т. п. Інтереси членів наших сільських кооператив сходяться з інтересами чистих споживачів лише відносно тих середників поживи, яких село не продукує, але у відношенні до продуктів рільництва ці інтереси є ріжні. Наша сільська кооператива, хоч би дійсно займалася лише продажою тих споживчих товарів, котрих потребує село, то мимо цего не буде ніколи кооперативою споживачів, не може ніколи погодитися без застережень з напрямними, на яких працюють кооперативи чистих споживачів, бо вона мусілаби війти в противеньство з інтересами своїх членів, дрібних рільних продуцентів в тих всіх случаях, коли буде розходитися про їхні продукти: збіже, бараболю, яйця, молоко, худобу і т. п.

У нас увійшло однак в звичай називати ці кооперативи наших селян »споживчими«, уважати їх окремою організацією в роді кооперативи чистих споживачів і протиставити їм »чисті сільсько-господарські кооперативи« в роді молочарських, яйчарських, машинових і т. п. а в слід за цим проводити лінію повного організаційного і ділового відокремлення поодиноких видів кооператив.

Що правда, життя сильніше від тих шкідливих кличів і методів, члени кооператив селяни в більшости самі спроваджують кооперативну працю на селі до спільного знаменика і не допускають у себе недоцільного зріжничкування напрямних і методів. Однак і загал кооперативних

робітників і кооперативної надбудови мусять в себе ясно вирішити, де лежить границя, поза яку невільно провадити ніяких поділів. Цею границею є так для сільських кооператив, як і для їх надбудов і для всіх кооперативних робітників інтерес наших членів, дрібних рільних продуцентів, а цим є ідеольоґічна і організаційна єдність кооперативного життя села.

Цей інтерес наших членів наказує ясно, що всі кооперативи, утворені нашим селянством будь вони для достави перцю і шварцу, будь для скупу яєць і збіжа чи спільного орудування машиною, мусять творити згармонізовану цілість, що заспокоює потреби села, а відповідні кооперативні надбудови мусять в справах організації і пропаґанди кермуватися однаковою ідеольоґією і тактикою, щоби не допроваджувати до хаосу думок і ділань на селі.

Краєвий кооперативний зїзд повинен підтвердити згідно з дійсністю, що Р. С. У. К. обєднує дві головні ґрупи кооператив: сільсько-господарські, що обєднують дрібних рільних продуцентів і міські кооперативи споживачів. Про приналежність кооперативи до одної чи другої ґрупи рішає виключно характер її членів, а не предмет підприємства. В слід за цим до ґрупи сільсько-господарських кооператив належать господ.-споживчі, молочарські, сільські кредитові і т. п., а внутрішній поділ праці між ними і між їх надбудовами не сміє нарушувати єдности кооперативного життя на селі. З цего самозрозумілого та, на жаль, так часто недоцінюваного поділу нашої кооперації на дві основні ґрупи випливає богато практичиих вказівок, над якими повинен Кр. кооперативний Зїзд застановитися і вирішити напрямні для праці Р. С. У. К.

В першу чергу виходить з цего ясно, що *організацію сіль.-госп. кооператив, обєднуючих громадян одного і того самого села, може успішно і гармонійно провадити лише один організаційний апарат з доцільною кермою і тактикою. Цей апарат має бути побудований на основі територяльного поділу, а не на основі господарських ділянок праці.* Тому що за єдність нашого кооперативного руху в краю відповідає Р. С. У. К., так само *кооперативним життям повіту чи господарського району має опікуватися один організаційно-люстраційний відділ Повітового Союзу Кооператив, котрому мають організаційно підлягати всі сільські господарські кооперативи в повіті.* Инші господарські чи фінансові централі даного повіту можуть стояти в безпосередніх ділових зносинах з кооперативами, однак в організаційних справах не можуть вести самостійної акції, але мають, в пропорції до участи в доходах з господарського життя повіту, покривати кошти удержання суцільного організаційно-люстраційного апарату при П. С. К. на основі буджету, затверджуваного через Р. С. У. К. В цей спосіб П. С. К. переймуть не лише фактично, як дотепер, але і з доручення цілої кооперативної організації відповідальність за працю всіх сільско-господарських кооператив в свому районі, одержать моральну і матеріяльну піддержку, а Р. С. У. К. і всі технічні централі зможуть вимагати від них належитого наладнання організаційно-люстраційних відділів.

Від організаційно-люстраційної праці, котра мусить трактувати, як цілість, не лише дану кооперативу зі всіми галузями її діяльности, але також доцільно проводити кооператизацію цілого села в нових ділянках праці, — треба відріжнити технічну поміч, котру повітові господарські централі обовязані давати кооперативам в тих справах, в яких вони

компетентні. Для цего можуть ці господарські централі удержувати спеціялістів-інструкторів, пр. молочарських техніків, яйчарів, книговодців і т. п., однак в справах організації їх праця мусіла би бути скоординована з діяльностію організаційно-люстраційних відділів Пов. Союзів кооператив.

Повітовий Союз Кооператив, як організаційно-люстраційний осередок повіту, мусить стежити за цим, щоби доцільно розбудувати на кооперативних основах всі ділянки господарського життя села. Але великий територіяльний круг ділання сільської кооперативи, брак достаточної скількости фахових сил, зубожіння села і згляд на ощадність коштів промовляють за цим, щоби сільсько-господарська кооператива була одна в селі для всіх ділянок господарського життя, оскільки цему не стоять на перешкоді законні приписи, як прим. відносно щадничо-позичкових кооператив. Мабуть нема в Галичині села, де можна би удержати стільки спеціяльних кооператив, скільки було би треба для обслуги господарського життя села. Для приміру можна вичислити деякі актуальні справи. Майже нема наших сіл, котрі могли би самостійно удержати парову молочарню, але кілька сіл, котрі заложать у себе при кооперативах сметанкові стациї, можуть піднятися вести районову молочарню. Одно село не може мати експортового маґазину на яйця, але при кожній кооперативі може бути збірниця яєць, а повітовий яєчний маґазин одержить що тижня достаточний контінґент яєць на експорт. Те саме можна сказати про збіжеві маґазини, господарські млини, підприємства для перерібки ярин, овочів і т. п.

Спираючися на універсальних сільських кооперативах, як членах, можуть доцільно розвиватися спеціяльні кооперативні підприємства. Доказом цего гарний розвиток Маслосоюза, котрого підбудовою стали молочарські відділи при господ. спож. кооперативах. Дальший крок вперід — це основування Районових молочарень, як кооператив II. ст., опертих на сільсько-господарські кооперативи. Також инші *повітові чи районові господарські центри можуть бути відповідно до вимог даної ділянки праці організовані, як відділи П. С. К. або як окремі правні одиниці в формі кооператив II. ст., опертих лише на сільсько-господарських кооперативах, як членах,* з виключенням фізичних осіб.

Про це, котрі ділянки господарського життя мають вести самі ПСК., а котрі маються організувати, як окремі правні особи, мають вирішувати зібрання кооператив даного повіту чи району на внесок організаційного відділу ПСК. і за згодою Р. С. У. К., котрий в кожнім окремім випадку провірить фінансову спроможність кооператив і доцільність нового підприємства.

Через опертя повітових чи районових господарських центрів на членстві сільсько-господарських кооператив, обіймаючих всі ділянки господарського життя в своїм селі, осягнемо можливо найповніше обєднання членів і їх засобів, забезпечимо достаточно обороти для цих кооперативних підприємств, чого ніяк не осягнемо, основуючи в кожнім селі окрему спеціяльну кооперативу, або основуючи кооперативи з діяльністю на цілий повіт або район, бо вже життя наших кооператив виявило, що лекше приєднати двайцять кооператив з двома тисячами членів до нового почину, чим дві тисячі людий, розкинених в двайцяти селах, приєднати до якоїсь нової кооперативи. Повітові і районові господарські центри підприємства зможуть удержати фаховий персонал для

технічної обслуги і інструкції сільських кооператив і суцільний організаційно-люстраційний апарат при ПСК., забезпечити вдержання одноцільности напрямних і тактики в кооперативнім житті повіту. Відпаде небезпека витворення з кожного виду сільсько-господарських кооператив окремих кооперативних організмів, котрі проводили би свої завдання на селі ріжними окремими методами зі шкодою для кооператизації села, а натомісць буде вдержана організаційна і ділова єдність цілої ґрупи сільсько-господарських кооператив і забезпечена співпраця їх повітових і краєвих централь.

С. Герасимович.

Чергові завдання нашої кооперації.

Кооперація, що нині швидко розвивається на наших землях під Польщею, поволі, але певно кладе міцний фундамент під майбутню будову нашого господарського життя. Можна би сказати, що це не є навіть фундамент, а лише його проєкція та підготовка матеріялів, бо і фудамент мусить бути викінчений та добре обрахований на ту будову, яка на ньому має стояти. Цим матеріялом являється у нас кооперативна свідомість, самодіяльність і практичне вишколення широких мас населення, головно селянського. Наші сільські кооперативи на загал є ще дуже примітивні, часто кульгають на обидві ноги, а все ж вони щось роблять і селянство чим далі, то все більше до них горнеться. Коли неповна свідомість кооперативної ідеї, то бодай інстинкт самозаховання пхає наше селянство до купи, до гурту, до кооперації. Ми мусимо радіти цьому явищу, бож воно дає нам перспективи до будуччини, але рівночасно ми мусимо до нього і критично ставитися. Мусимо своечасно до нього вносити свої корективи та заздалегідь обдумані пляни. Мусимо пильнувати того, щоби це позитивне явище в житті нашого селянства не збочило на манівці від правильного шляху та не приняло неприродніх, карикатурних а може і шкідливих форм. Що уявляє з себе нині наша кооперація? Яка це система? Інтеґральна? Мабуть правильніше буде скавати, що ніяка. Це є випадкова мішанина всього, якась стихія, далека ще від ясного напрямку і пляновости. Головною ознакою нашої сучасної кооперації є її споживчий характер. Вже це одне є неприродне для сільської кооперації, де споживча її галузь мусить відогравати лише одну з ролів. Але чи можна і це, що ми маємо, назвати споживчою кооперацією? Очевидно ні, бо наші кооперативи зеднують в собі всі функції господарського і торговельного життя на селі. Наші кооперативи закуповують все, що для селянського господарства потрібне і збувають усе, що збути можна. Якаб не зявилась на селі потреба — все йде через кооперативу. І закуп сільсько-господарських машин, та помічних погноїв, і спровадження для потреб села будівельних матеріялів, і забезпечення селян посівним матеріялом, иноді і расовою худобою, і збут збіжжа, і збір яєць, і продукція масла, і кредитові операції — все йде через сільську кооперативу. Потрібна для села молотілка, чи якась друга машина — кооператива її купує і дає селянам за певну плату для

користування; потрібна в селі чи в якомусь районі цегольня — кооператива будує цегольню і випалює цеглу; можна добре „заробити“ на перемолові збіжжа, чи на мясарні, чи на пекарні, чи на продажі пива і тютюну, — кооператива купує млин, уряджує мясарню, будує пекарню, заводить у себе пивярню і трафіку. І т. д. і т. д. І все це робить та сама кооператива. Вона дивиться на все не з точки погляду задоволення і то найдоцільнішого задоволення всіх потреб своїх членів, а з точки погляду комерційної — на чому можна скільки заробити. Чи є це зле, чи добре? В наших умовах не можна сказати ані так, ані инакше. Очевидно, на місцях рішають обставини, конкретні умови; очевидно, все це в більшости випадків є потрібне і неминуче; очевидно, на перших початках самодіяльности нашого населення инакше і бути не може, особливо, коли приймемо на увагу брак апарату на селі, а передовсім досвідчених, енерґійних людий. Але вже нині мусимо над цим застановитися; мусимо памятати, що так справа не може залишитися на завше. Мусимо вже нині підготовляти плян до повільної діференціяції наших кооператив на селі і поволеньки переводити цей плян в життя. Розуміється не скрізь і не все можемо вже відокремлювати, але де-що можна вже відокремлювати і зараз. До такого відокремлення належить в першу чергу кредитова кооперація. На цій акції ми мусимо сконцентрувати всю нашу увагу, кинути на неї всю нашу енерґію. Це мусить стати кличем нинішнього дня, боєвим завданням нашого кооперативного будівництва. Без кредитової кооперації ми ніколи не станемо міцно на власні ноги; без неї, без мобілізації капіталів ми не збудуємо сільсько-господарської кооперації; без неї ми не рушимо з місця, а будемо вічно бовтатися в тій мішанині функцій і завдань, що нині переводять наші сільські кооперативи, нарешті без неї ми не дамо собі ради і з споживчою кооперацією, яка нині лякає нас своєю заборженістю. Бо що є причиною цієї заборжености? Як вона повстає? У великій мірі повстає вона не через несвідомість кермуючих орґанів низових кооперативів, але через те, що селяне не мають инших кредитів на свої господарські потреби, а затягають ці кредити у формі товарів через кооперативу і замісць виплачувати готівкою за споживчі товари (иноді і господарські потреби), обертають цю готівку на инші ціли, де мала би прийти на допомогу кредитова кооперація. Кредитова кооперація є не тільки необхідна, але вона являється легкою до переведення вже за нинішних обставин. Вона не потрібує великого апарату і досвідчености її працівників, бо їхні функції є дуже прості і одноманітні. Вистарчить, коли в селі найдеться добрий книговодець, який фактично цілу акцію і провадить в кооперативі. Такий книговодець в селі завше найдеться. Нарешті цю функцію може виконувати, коли не формально, то бодай на ділі, книговодець існуючої майже в кожному селі споживчої кооперативи. Треба лише акцію пляново розпочати і вона піде швидко вперед. А це є завданням перш за все організаційних відділів Повітових Союзів. Необхідно памятати, що зимова пора, коли люди по селах є більш вільні, являється найкращим моментом. Коли мине зима, буде тяжко зібрати селян до купи і справу полагодити.

Далі до відокремлення від споживчих кооператив належить на Поділлі і взагалі у хлібних районах справа збуту збіжжа. Вона також, як і справа кредитова, лише почасти мішається нині з споживчою кооперацією. Як і грошеві ощадження та кредити, вона перево-

диться нині в більшій частині поза кооперативою. Збіжжа лише частково і невеликими порціями поступає до кооператив у обмін на споживчі товари (иноді і за готівку), головна ж його маса поступає до приватних скупщиків, які обшахровують селян як на ціні, так і на вазі, а грубі зиски від цього кладуть до власної кишені. Сільсько-господарська кооперація мусить стреміти до усунення цих дармоїдів, а зиски від цього повернути назад своїм членам. Одначе головне зло від приватних гандлярів селянським збіжжам полягає не в цих зисках; воно полягає в тому, що система приватної скупки цього збіжжа понижує його гідність на ринкові. Приватному скупщикові зовсім не залежить на тому, як буде розцінюватися на ринку українське збіжжа; йому залежить лише на тому, щоб на ньому добре заробити. Він купить всяке збіжжа, навіть саме найгірше і найбільше занечищене, але перемішавши його в загальній масі, продасть хоч і за низьку, а все ж вигідну для себе ціну. Остаточну користь з такого збіжжа і повну ціну за нього візьме той, хто приведе його до порядку та виробить з нього товар, якого ринок вимагає. Цими використувачами селянського збіжжа являються великі млини, або гуртові збіжеві контори. Українське збіжжа, як відомо, і на міжнародньому ринку розцінюється богато дешевше (иноді в два рази), ніж збіжжа закордонне. І це не за для його якости, а виключно по причині його великої засміченности. Ринок ставиться до нашого збіжжа з недовірям, бо не має певности, що із себе це збіжжа уявляє, що воно дасть після його перечищення і сортування. Купець купує тут так би сказати кота в мішку, він ризикує і розуміється ризикує більше за чужий, ніж за свій рахунок. Таким чином і та невелика кількість збіжжа, що дає нашому селянинові його земля, розцінюється, завдяки неналагодженій системі збуту, нище і далеко нище своєї дійсної вартости. Крім того наш селянин продукує у себе те, що має, до чого привик, по традиції, неприслуховуючись до вимог ринку. А ринок також має свою моду: він купує і добре платить лише за те, що є модне, на що є попит. Наш селянин вивозить на ринок те, чого цей непотрібує і тому розцінює дешево. Все це може усунути і налагодити лише кооперація для збуту збіжжа. Вона буде стежити за вимогами ринку і впливати на селянське господарство своїх членів в тому напрямкові, щоби продукувати лише те збіжжа і ті його сорти, на які є в даний момент попит. Крім того кооперація через свої маґазини (елеватори) подасть на ринок збіжжа в такому вигляді, як того цей ринок вимагає. Нарешті за допомогою кооперації селянин має можливість продати своє збіжжа лише тоді, коли на нього стоїть найбільша ціна на ринку. Бо ж відомо, що наші селяне продають своє збіжжа звичайно тоді, коли ціна на нього стоїть найнища (осінь, роздоріжа), часто купуючи знов для себе тоді, коли ціна стоїть найвища. Розуміється, збіжева кооперація є значно складніша, ніж споживча. Вона потрібує відповідних людий а головно капіталів. Але цього не треба боятися. Досвідчених і енерґійних людий найти можна, бо ж їх не потрібується багато. Збіжеві кооперативи можуть бути засновані лише районні (на 15—25 сіл один), тому фахових людий потрібно небогато. Зрештою їх завше можна найти за добру плату. Вести ж господарку і контролю елеватора будуть місцеві люди, члени кооперативи. Що до капіталів, то основний капітал мусять зложити самі селяне, а на обороти необхідно затягати позички в українських банках, що здається великих труднощів не буде робити, або увійти

в комерційні стосунки безпосередньо з великими млинами. Очевидно, що згодом кооперація зможе побудувати свій млин, чи кілька їх, як це нині є в Чехах. Основний капітал може складатися або лише з уділів, кількість яких мусить відповідати кількості орної землі кожного селянина (скажім на один морґ — один уділ у висоті 10—20 зол.) або з уділів та примусових вкладок (також від морґа 5—10 зол.). Кількість уділів мусить бути необмежена, при чім, розуміється, права членів являються рівними, незалежними від кількости уділів. Виповісти уділи (коли капітал буде складатися лише з уділів) або примусові вкладки не можна, як що кількість їх не перевищує встановленої по кількости ґрунту норми. Само собою розуміється, що відповідальність і дисціпліна в таких кооперативах мусить бути заведена суровіша, ніж в кооперативах споживчих. Річ ясна, що ці кооперативи не можуть бути засновані скрізь одразу, але підготовлятися до них є вже на часі і нині. Крім браку відповідних людий, свідомости серед населення і капіталів, перешкодою до заснування таких кооператив та зміцнення їх, буде служити також і та обставина, що збіжжа почасти обмінюється на ріжні товари в споживчих кооперативах, служачи ніби готівкою для селян. Але це поступово також унормується, коли у нас розвинеться кредитова кооперація, та правильно почнуть функціонувати хлібні елеватори. Та колиб і не було елеваторів, то з цим натуральним обміном в зпоживчих кооперативах треба боротися бо він часто спричиняється до всяких непорозумінь, манків і навіть зловживань. Ми мусимо стреміти до того, щоби в наших кооперативах усе було просто і ясно, а не так, як тепер є. Яка користь з такого обміну збіжжа, коли його кооператива мусить збувати від себе приватному посередникові? А до того щей часто тяжко збути без страти для себе, бо зерно є дуже ріжноманітне і перемішане. Очевидно, кооператива мусить його рахувати своїм членам по такій ціні, щоби на цьому не втратити. Все це говорить за те, що збіжева акція мусить бути поставлена на широку скалю і на міцних підвалинах.

Далі до відокремлення належить молочарська кооперація, бо очевидно, що а такій формі, як це є зараз, вона добре розвиватися не може. Але це справа не є ще так пекуча — і молочарські відділи при споживчих кооперативах можуть існувати і далі, аж поки не наступлять відповідні умови.

Нарешті до відокремлення належить яйчарська кооперація Справа зі збутом яєць стоїть у нас так само, як зі збіжжам, а може ще й гірше, бо цей продукт не витримує довгого перехования і не може чекати ліпшої ціни; а крім того збувається він завше в роздріб, тоді як збіжжа всеж иноді поступає до скупщика більшими партіями, через що і ціна може бути осягнута порівнюючи вища. Яйця у нас збуваються у великій кількости через сільські кооперативи, знов таки в обмін за инші товари. Це є селянська „готівка“ ще більшого значіння, ніж збіжжа. З приводу цього обміну також виникає багато непорозумінь в кооперативах. Але що роблять в яйцями кооперативи? Так само, як і збіжжа, відпродують приватним скупщикам, роблячи тим дуже добру послугу їм по збиранню яєць на селі. В ліпшому випадку яйця відсилаються в обмін на инші товари до Повітового Союзу, який робить з ними те ж, що і низові кооперативи — передає місцевим гуртовим скупщикам. Таким чином кооперативи в справі яєць не тільки не усувають приватних посередників, а шукають їх, с. т. роблять протилежне тому, до

чого стремить кооперація. Розуміється, і тут нема кого обвинувачувати, а треба приймати на увагу наші обставини і умови на місцях. Але надійшов час, коли ми мусимо і над цією акцією застановитися. Центросоюз нині почав уже підготовчу працю по організації правильного збуту яєць і треба надіятися, що він доведе цю акцію до щасливого кінця. Одначе, це ще не все. В справі яєць, як і в справі збіжжа і взагалі в справі збуту сільсько-господарських продуктів, ми мусимо думати не лише про усунення приватного посередника та відібрання від нього для себе його зисків, але головно про підняття цілої культури нашого сільського господарства, про підвищення загального добробуту нашого населення і про одержання повної ціни за продукти нашого хліборобства. Це є основне завдання кооперації. Справа яєць являється не лише справою доброго, правильного збуту, але ще в більшій мірі справою раціональної продукції яєць. Навіть більше того, це є справа часткової, але радикальної реорганізації нашого сільського господарства. Коли би ми і в майбутньому особливо на Поділлі залишилися на зерновому господарстві, навіть коли повірити в раціональність пересадочних культур, то ми далеко не зайдемо від того становища, в якому зараз перебуваємо, з біди не вилізємо і не доженемо тих народів, які в господарському відношенні стоять попереду нас. З неминучою необхідністю ми мусимо прийти і в решті таки прийдемо до реорганізації нашого сільського господарства на тип інтенсивно-скотарський. Ми мусимо дивитися вже нині не на тимчасові ціни на ті чи инші продукти сільського господарства за даних умов (раси худоби, стан техніки, митна політика і т. и.), але на те, чим і з ким ми будемо конкурувати на світовому ринку? Конкурувати пшеницею (бо очевидно, вона лише може прийти в увагу) з країнами Нового Світу, про те ми не можемо ані думати, розуміється, коли конкуренцію розуміти правильно, с. т. коли продукція того продукту, яким ми конкуруємо, являється для нас найвигіднішою в порівнанні з иншими продуктами нашого господарства. Поки існують величезні степи в Новому Світі, де продукція пшениці в разі потреби може поширюватись до необмежених розмірів, конкурувати на світовому ринку нашим збіжжам буде абсурдом. Масова продукція пшениці являється ознакою екстенсивного господарства, а з таким конкуренція являється неможливою. Натомісць господарства країн з густим населенням мусять продукувати у себе лише такі продукти, які вимагають багато людської праці і являються в степових екстенсивних господарствах неможливими, зглядно невигідними. До цих продуктів належать продукти скотарства і технічних культур, головно корнеплодів та клубнеплодів. Одначе, деякі тваринні продукти можуть продукуватися в екстенсивних господарствах, передовсім худобяче мясо і почасти свиняче сало. Але молочні продукти і яйця являються недоступними для екстенсивного господарства. І лише на ці продукти мусить орієнтуватися реорганізація нашого господарства. Однак справа молочарства в такому розмірі і в таких формах, як цього вимагає структура інтенсивного господарства, являється справою блищого чи дальшого майбутнього, бо з нею звязано багато инших акцій великого маштабу, як комасація і меліорація земель, неподільність дрібних господарств, заведення плугопільних рослин і т. ин. Зовсім инакше виглядає справа птахівництва, а головно продукції яєць. По свойому характеру це є ознака і так би мовити конечність дрібного і найдрібнішого гос-

подарства. Вонаж не потребує жадних корінних перебудов господарства і може бути роспочата вже нині. При сучасному стані сільсько-господарської культури у нас, самовистарчальними являються лише господарства понад 4 гектари (і то не завше). Всіж господарства менших розмірів треба рахувати невистарчальними, ц. зн. такими, що не можуть прокормити цілої родини господаря без того, щоби не заробляти щось на стороні. А таких господарств начисляється нині в Галичині понад 25°/₀. Всі ці господарства можуть успішно занятися виключно продукцією яєць і садовиною, бо ці дві галузі являються завше між собою тісно звязаними. Добрий курятник (на 300) курей) потрібує разом з садом максімум 0·5 гектара. Отже вистарчить і звичайної садиби нашого селянина з городом. Решта поля моглаб служити лише підпомогою для такого курятника та селянського господарства. Але тоді вся увага і вся праця господаря мусить піти лише на цей курятник. Що таке господарство може дати, досить тут навести, що курятник в Данії приблизно на 300 курей (0·5 гектара поля) дає пересічно чистого зиску (за відрахуванням усіх видатків, у тому числі і видатків на прожиття цілої родини, яка занята в курятнику) од 4.000 до 5.000 корон данських, або 8.000—10.000 зол. польських. Але для цього таке господарство мусить бути поставлене у всіх відношеннях правильно і раціонально. Потрібно утримувати не тільки найліпшу расу курей (в Данії найбільше білі італійки і чорні мінорки), та відповідно за ними ходити, але і раціонально їх кормити. Данець дає курці строго визначену дієту і лише стільки і в такій пропорції ріжних річевин, як це є потрібно для утворення яйця та удержання курки при житті і в здоровому стані. Пересічно там в таких спеціялізованих господарствах курка дає 200—250 яєць у рік. Данець утримує курей (білі італійки) лише до $2^1/_2$ років життя. Після того курка стає йому невигідною і він її вживає на мясо, чи збуває на сторону. У нас же курка звичайно живе так довго, аж поки не здохне, або її видаляють з господарства, коли вже зробиться занадто старою і зовсім не несеться (та й то ще иноді лишають її на квочку). Тому і результати від таких курей маємо відповідні. Отже все це мусить переняти від Данця і наш селянин, та роспочати правильну продукцію яєць. А в цьому йому може допомогти лише добре поставлена яйчарська кооперація. — Для уникнення непорозумінь зазначуємо одначе, що відокремлення яйчарської кооперації від господ.-споживчої ставимо в найдальшу чергу, як річ покищо не таку необхідну, яку инших галузях. Покищо треба раціоналізувати годівлю птиці в межах існуючих кооп. рямців.

Не треба лякатися рутини нашого села та його старих звичок. Нічого відразу не дається. Треба лише людий заохотити до нової справи. В селі все найдеться один-два сідоміших господарів, особливо з молоді, які правильно зрозуміють вагу цієї справи і потягнуть инших за собою. Що до техніки і принципів яйчарської кооперації, то все це не являється дуже складним і може швидко засвоїтися навіть в найбільш відсталих селах. Коли ми пригадаємо собі, що лише в Галичині маємо селянських господарств до 4 гектарів понад 730·000, поможемо собі ясно представити, яку кількість яєць ми моглиби що року збувати, коли би яйчарська кооперація була поставлена як слід. Отже справа раціональної годівлі курей є нині актуальною і на часі. Лише мусимо уміло за ню взятися.

Інж. Др. Нянчур.

Шляхи розбудови сільсько-господарської кооперації.

(Продовження.)

IV.

Районові сільсько-господарські кооперативи.

Кооперативи такі вже істнують у нас тут і там в примітивній, незорганізованій формі. Велике село, при залізничій стації. Метка управа кооперативи розпоряджає вже деякими фондами, приходить змагання до експанзії. Заложили маґазин при стації, спроваджують вагони вугля, помічних погноїв, дерева опалового а далі і матеріяльного. Збувають на цілу околицю. Купують деколи і сусідні кооперативи.

Скуповують яйця, збіже, не тільки у своїм селі, але і у сусідніх. Є вже у нас такі кооперативи — це початки сільсько-господарських районових кооператив, так як великі молочарні з кружлівками по сусідних селах, були початком районових молочарень.

Подаю проєкт організації районової сільсько-господарської кооперативи у надії започаткувати обширну дискусію на цю тему.

Основною клітиною нашої кооперативної організації мусять надалі остати істнуючі сільські споживчі кооперативи, хочби тому, що дуже тяжко булоб намовити нашого селянина належати рівночасно до двох або більше кооператив, а ще тяжче переконати його, щоб вступив в члени кооперативи позамісцевої. Кооперативи ці однак повинні вести у власному заряді виключно відділ споживчий; всі инші торговельні операції з обсягу сільсько-господарської кооперації вони передають своїй районовій сільсько-господарській кооперативі. Значить низова кооператива скуповує яйця, збіжжа чи инші продукти не на свій власний рахунок і ризико, а на рахунок районівки; постачання господарських артикулів провадить районівка зі свойого маґазину на основі запотребування членів, районівка удержує машиновий відділ, розпреділюючи відповідно до запотребування машини поміж кооперативи і стягаючи їх назад по упливі сезону; через районівку скуповують селяни рільничі машини і знаряддя, насіння і т. п.

Районівка веде відділ обезпечення худоби; при районівці закладаються досвідні поля, шкілки, курники, там відбуваються рільничі курси; районівка стремить в міру розвитку стати торговельним і культурним осередком в своїй окрузі.

Районову сільсько-господарську кооперативу закладають кооперативи певної округи, котра творить якусь заокруглену цілість (головно під оглядом комунікаційним.) Місцем осідку треба вибирати найдогіднішу місцевість по можности в осередку округи, а обовязково при залізничій стації і хіба тільки у виїмкових випадках (віддалення округи від залізничих шляхів) при найвигіднішім гостинці.

Членами такої кооперативи (я назвавби її: Окружна сільсько-господарська Спілка, кооп. з обм. порукою в Х.) могли би бути тільки кооперативи округи, евентуально також рільничі і просвітні товариства. До заложення окружної спілки требаби найменше 5 кооператив-членів, бо при меншім числі вона булаби за слаба для успішного переведення своїх завдань.

Мета Окр. Спілки:

1.) Збут сільсько-господарських продуктів, доставлених членами;

2.) Постачання для членів господарських артикулів (помічні погної, насіння, паша, машини і знаряддя рільниче, вугіль, вапно, цемент, цегла, опалове і матеріяльне дерево і т. п.);

3.) Наладнання збуту худоби і безріг;

4.) Удержування для ужитку членів рільничих машин;

5.) Заложення відділу обезпечення худоби;

6.) Самостійно або в спілці з другими Окр. Спілками чи иншими кооперативами стреміти до творення сільсько-господарського промислу, закладаючи: машини, олійні, мясарні, пекарні, фабрики овочевих перетворів, гарбарні, цегольні, дахівкарні, тартаки, цукроварні, горальні, електровні і т. п.

7.) Старатися про піднесення рільничої культури і уліпшення рільничої техніки при помочі: бібліотеки, курсів і відчитів, через заведення досвідних піль, шкілок, розплодових і контрольних станиць під орудою фахового інструктора-агронома і т. п.

Для переведення своїх завдань постарається Окр. Спілка передівсім про власний, відповідно уладжений маґазин по можности при залізничій стації.

Власне майно Окр. Спілки твориться з вписового, у висоті найменше 10 зл. і з уділів, у висоті найменше 100 зл. з тим, що кожна кооператива-член вплачує більшу кількість уділів, відповідно до своїх оборотів зі Спілкою.

Відповідальність членів обмежена, найбільше 3 разова, щоб не наражати занадто кооперативи; з другогож боку я бувби проти відповідальности тільки уділами, бо це зменшилоби кредитоздатність кооперативи, як також заінтересування членів-кооператив розвитком і успіхом Спілки.

До Надзірної Ради висилає кожна кооператива одного члена (найменша однак кількість членів Н. Ради 5 осіб). Членів тих вибирають загальні збори кожної поодинокої кооперативи. Надз. Рада вибирає з поміж себе Контрольну Комісію з 3 членів, між якими мусить бути бодай один докладно обізнаний з кооперативним книго- і діловодством.

Управа складається з 3 членів: справник, касієр, книговодець. Двох перших призначує Н. Рада, книговодця призначує сіл. господ. централя в порозумінні з Н. Радою. Справі вишколу таких книговодців і иншого персоналу Окр. Спілки присвячу дальше окремий розділ. Над. Рада не малаб права усунути книговодця, тільки завісити в урядуванні, по чім централя мусілаб негайно зарядити слідство.

Окр. Спілка мусить бути членом Сільсько-Господарської Централі і виключно через неї переводити всі свої торговельні операції.

Звичайні загальні збори скликує Н. Рада раз в рік, на які делеґують кооперативи по 5 на кожних 100 членів, але найменше 5 на одну кооперативу. Загальні Збори не мають права вибирати Надз. Ради, натомісць мають право жадати перевибору членів Н. Ради в поодиноких кооперативах. Рівнож не прислугує заг. зборам право вибору Управи. В прочім користуються Заг. Збори тими самими правами, що Заг. Збори кооп. 1 степеня на основі статута Р. С. У. К.. Поза тим вибирають Заг. Збори делеґатів на Заг. Збори Сільсько-Господарської централі, яких кількість рівняється числові кооператив-членів Окр. Спілки.

По цім короткім нарисі устрою Окр. Спілки перехожу до обговорення по черзі технічного виконання вичислених вище завдань Спілки.

1.) *Збут сільсько-господарських продуктів.* Кожна кооператива, член Окр. Спілки, скуповує яйця в своїй крамниці або і при помочі скуп-

ників через обмін або за готівку на р-к. Окр. Спілки, по цінах назначених Окр. Спілкою і оголошених на виднім місці в крамниці ціновим листком. Такі цінові листки на всі роди продуктів доручує Окр. Спілка кооперативі найменше раз в тиждень, а при хитаннях цін і більше разів в міру потреби.

Найменше раз в тиждень приїздить службовик Спілки підводою перебирає всі скуплені продукти, провірює рахунок закупна і потверджує відбір.

Збіжжа закуповує кооператива в крамниці тільки в дрібних кількостях, більші кількости збирається і відставляється прямо до маґазину Окр. Спілки.

Так само бараболі, фасолю, городовину і т. п.

Відпадає всяка спекуляція продуктами зі сторони управи кооперативи, що часто трапляється при теперішній системі — звичайно на шкоду кооперативи. Продуцент дістає справедливу ціну. (Про цінову політику буде мова в слідуючім розділі). Книго- і діловодство незвичайно упрощується, бо відпадає знижка з перепродажу продуктів, якою тепер часто покриваються зловживання, відпадає складний і небезпечний рахунок продуктів, який так тяжко провірити, який часто свідомо або несвідомо ведеться неправильно в користь або некористь крамаря чи то касієра.

Остає тільки р-к. Окр. Спілки, який все є певний, бо за кожним відбором продуктів провірює його службовик Окр. Спілки і потверджує докладно відбір. Що до книговодства справа незвичайно проста, бо тільки обтяжується р-к. Окр. Спілки за закуплені на її р-к продукти а узнається р-к каси або р-к товарів в міру того, чи продукти закуплено за готівку чи виміняно за товари, або по касовій системі пишеться в розхід на р-к Окр. Спілки суму закуплених продуктів, а в прихід на р-к »Торги за товари« ту часть тої суми, на яку видано не готівку, а товари.

В маґазині Окр. Спілки пакуються привезені яйця в скрині і відставляються до дальшої перерібки для експорту в місце, призначене Централею, або коли округ має достаточну скількість того продукту, Централя заряджує таку перерібку в маґазині Окр. Спілки.

Збіжжа збирається в маґазині Окр. Спілки, чиститься і сортується та висилається тільки вагоновими посилками в місце, призначене Централею.

2.) *Постачання господарських потреб* переводиться прямо з маґазину Окр. Спілки, причім поодиноким кооперативам остає тільки зібрати замовлення націло-вагонові посилки. Окрім того повинна Окр. Спілка удержувати детайлічний склад погноїв, вугля, дерева опалового, а в міру можности також матеріялового дерева, насіння, рільничих знарядів і т. п.

Через те знімається з поодиноких кооператив тяжкий і непосильний їм відділ, який часто доводить до страти, як представлено вище.

3.) *Наладнання збуту худоби і безріг* — справа, на яку у нас махнули рукою — мовляв: не настав ще час.

Час вже настав і то крайній час, бо спілки згінників опанували монопольно всі торговиці і наш селянин мусить продавати за безцін. В кожнім селі питають мене: коли вже зачнуть кооперативи збут свиний? І я так часто почуваюсь між тими людьми шарлатаном, який »приїхав на село людий дурити«. *Ми обіцяли їм так багато, а дали споживчі крамнички*, які обовязані купувати товари в повітовім Союзі, хочби там було і дороще і продавати там яйця, хочби платили і менше, чим приватники. А час від часу приїздить такий пан »з повяту«, а навіть з самого Львова шукати »манка«. І ганьбить і має цілу купу ріжних вимог, а як відіде, все іде знов давним шляхом. Такі думки певно нераз нуртують в тих душах

і слушно. Час вже застановитися над заспокоєнням тих пекучих вимог села — воното чекає від наших централь проводу. Одними з найбільш актуальних питань, це справи збуту худоби і свиний. »Союз для збуту худоби« провинився, але виключно через нефаховий провід і недоцільність організації. Уважаю, що зорганізування комісового збуту худоби і свиний є вповні можливе до переведення без того вижидання »слушного часу«, при помочі »Окружних Спілок«. Головну ролю грає тут довіря продуцента до установи, якій він передає своє майно.

Таке довіря може він мати виключно до установи, яка працює під його оком, з якою він звязаний своїми господарськими інтересами за посередництвом місцевої кооперативи і якої провідників він особисто знає. Такою установою булаб »Окружна Спілка«. Завданням сільсько-господарської централі бувби якнайкористніший продаж вагонових посилок, доручених їй »Окр. Спілками«.

4.) *Машиновий відділ.*

Відділи такі стрічаємо тут і там по сільських кооперативах, однак мало де вони роспоряджають всіми потрібними машинами і в достаточній кількости. Часто треба місяців і років, заки управа відважиться закупити яку небудь машину. Машини не удержуються в належнім порядку, через невміння і недбальство, тому стан їх часто по короткім ужитку оплаканий. Буває навіть, що машина »не оплачується«. Тут мусите здатися з повним довірям на замазаний записник завідуючого члена управи, бо як можете його сконтролювати?

Все те відпаде, коли ведення машинового відділу для кооператив перейде на »Окр. Спілку«. Кооперативи члени складуть на закупно машин спеціяльні уділи відносно до свого запотребування. Кожна з них знова стягне від членів, бажаючих користуватись машинами, відповідну кількість уділів. Висоту тих вплат унормується відповідно до суми, яка буде потрібна на завдаток. На решту зложить Окр. Спілка векслі, які певно сплатить на час з доходів з машин, бо знаємо з досвіду, що машини виплачуються скоро. Зазначую, що сільсько-господарська централя, маючи таке велике запотребування машин, певно зможе вимогти на фабрикантах великі уступки відповідно цін і речинців кредиту; можливо, що удасться виєднати в банках довшеречинцеві кредити.

Взагалі не припускаю, щоб справа потрібних фондів була так великою перешкодою в розвитку машинового відділу. При цім розвяжеться в той спосіб ще одно питання, яке часто гальмує розвій машинового відділу при сільській кооперативі. Відомо, що в кожнім нашім селі знайдуться між членами кооперативи »машиноборці«. Деякі з несвідомости, але чимало зі слушного власного інтересу. Халупник зарібник — певно буде голосувати на Заг. Зборах проти закупна рільничих машин. На що вони йому здалися? Він воліє, щоб гроші ці ужити на товаровий зворот чи т. п. Не можливо заперечити слушности тим членам, вониж становлять поважну частину і то найвірніших членів наших споживчих кооператив. Натомісць знаємо, що поступ нашого рільництва без машин неможливий; знаємо, що сівалка заощаджує около 25% зерна і збільшує урожай, а на тисячі морґів, управлюваних нашими селянами, це зробить міліонові суми річних ощадностий; і знаємо користь трієра, моторової молотілки і т. д.

Отже нехай член, що бажає уживати машин зложить додатковий уділ, а »Окр. Спілка дасть йому до ужитку потрібні машини.

Завідуючий машиновим відділом, який мусить бути докладно обізнаний

зі складом поодинокої машини і способом її ужитку, буде дбати про відповідний розподіл і виужиткування машин в поодиноких сезонах, стягне від кооператив оплати за уживавня на основі цін, установлених Окр. Спілкою, по упливі сезону стягне машини до маґазину »Окр. Спілки« та подбає про потрібні направки та відповідну консервацію.

5,) *Відділ обезпечення худоби* — справа дуже важна і дуже у нас занедбана. Думаю, що відділ такий під орудою »Окр. Спілки« може розвинутися далеко краще, чим при поодиноких кооперативах, де є звичайно за мала кількість обезпечених штук і головне: нема кому тою справою як слід занятися.

6.) *Рільничий промисл.*

Поминаю тут наш молочарський, кооперативний промисл, який одинокий став на правильний шлях розвитку якраз завдяки заходам спеціялізації*) і районізації і по кількох всього роках праці вже виказує великі успіхи.

Инші роди того промислу у нас щойно в пеленках і не мають більшого значіння тому, що ніхто не старався справу цю як слід зорганізувати а поодинокі кооперативи, що взялись до того діла, були за слабі, щоб вивести його на ширший шлях.

Тому наш селянин мусить купувати за дорогі гроші муку і печиво зі свого власного зерна, проданого за безцінь і переробленого в чужих млинах і пекарнях; ковбасу і солонину, скіру, мармоляду і т. п. все по дорогій ціні і в лихім ґатунку, все перетвори з його власного сирівцю, який продав чужим гандлярам-посередникам за марну ціну. »Окр. Спілки« в міру розвитку зможуть приступити самостійно або в спілці з другими »Окр. Спілками« до творення промислових підприємств певно з кращим успіхом, чим поодинокі кооперативи.

7.) *Піднесення рільничої культури в окрузі і уліпшення рільничої техніки.*

Це завдання випливає само-собою з попередніх. Нема сумніву, що кожна »Окр. Спілка« сталаб за якийсь час господарським осередком округи і булаб неоціненої вартости точкою опертя для праці повітового аґронома-інструктора, а може колись змоглаби удержати власного аґронома і щойно тоді моглаб праця того аґронома бути вповні видатною і успішною.

На загал значіння »Окр. Спілок« булоб величезне, як під оглядом торговельним так і під оглядом організаційним і в ділі розбудови сільсько-господарської кооперації становилиб вони без сумніву кольосальний крок вперід. Замісць мати до діла з 2500 чи більше слабих, неналаднених як слід, некарних сільсько-господарських відділів при споживчих кооперативах via Повітові Союзи, які також не все є карні і добре наладнані — малаб сільсько-господарська централя безпосередній контакт з около 200 великими спілками, великими доставцями продуктів і купцями рільничих артикулів і що найважніше — торговельно карними, бо це випливалоб силою факту з організації і обсягу діяльности такої спілки. Сільські споживчі кооперативи булиб відтяжені від надмірних, непосильних їм обовязків; так само і Повітові Союзи і щойно тоді вони моглиб наладнати як слід відділ споживчий, з якого вони виросли, до ведення якого вони приспосіблені самою

*) Спеціялізація в нашому кооп. молочарстві переведена покищо тільки в надбудові; спеціяльних молочарських кооператив 1. ст. маємо небогато (т. зв. районівки). — Ред. К. Р.

формою своєї організації і складом працівників, а який, на жаль, так занедбали через розірвання своєї уваги на инші, чужі собі по своїй суті підприємства.

(Кінець буде)

інж. Р. Раковський.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок.

Курс доляра і инших чужих валют. На грошевій біржі у Варшаві дни 12. січня 1929 р. платилося за доляр Американ. Сполучених держав зл. 8·90. Обороти в долярах в останньому тижні були дещо більші ніж в попередніх тижнях. В приватних оборотах курс доляра вагався між 8·88$^{3}/_{8}$ і 8·88$^{5}/_{8}$ злотих. Подача доляра збільшилася, запотребування майже ніяке.

Для инших валют тенденція слабша і вартість їх в більшости випадках підпала поважній знижці.

У Варшаві за инші девізи платилося в злотих за:

	Девізи (вексли) найвище:	найнище:	12. І. 1929
Анґлійські фунти штерлінґів (за 1 фунт)	43·26$^{3}/_{4}$	43·24$^{1}/_{2}$	43·25$^{1}/_{4}$
Швайцарські франки (за 100 франків)	171·76	171·60	171·60
Корони чехословацькі (за 100 кч.)	26·41	26·40	26·40.

Золотий карбованець коштував 4·65 зол., срібний карбованець — 3·05 зол.

Запотребування на гроші на загал велике при незначних денних вагання. На европейських ринках ціни валют понизилися у відношенні до ціни доляра.

Товаровий ринок.

Гуртові ціни на головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в часі між 1. і 15. січня б. р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця: 1-8/І.	9-15/І.	Жито: 1-8/І.	9-15/І.
Берлін .	4·82	4·90	4·77	4 86
Ліверпуль .	5·09	5·04	—	—
Новий Йорк	—	—	—	—
Чікаґо . . .	4·23	4·38	4·12	4·02

	Ячмінь:		Овес:	
Берлін . . .	4·67 (5·39)	4·66 (5·40)	4·68	4·78
Ліверпуль .	—	—	4·43	4·28
Новий Йорк	—	—	—	—
Чікаґо . . .	2·81	2·84	3·38	3·44.

Тенденція ще не усталена. Помітні значні льокальні відхилення і вагання в цінах. Настрій вижидання на вияснення сітуації в блищому часі, бо ще не наступив час напливу нового збіжа з країн експортуючих і не можна передбачити його розмірів. Оживлення треба сподіватися аж на весну.

Експортові запаси пшениці на 1928/29 господарський рік виносять коло 320 міліонів квінталів. В порівнанні до минулих років, вони перевищують приблизне запотребування імпортуючих країн (230 міліонів q) на 90 міліонів квінталів. Тому, отже треба з часом очікувати спаду цін на пшеницю. Імпортуючі пшеницю країни вже поробили в країнах врожаю і низьких цін (див. „Кооп. Р-ка" ч. 12. за 1928. р.) значні замовлення, при чому на цей раз Европа уступила пальму першенства замовлень на пшеницю позаевропейським краям. Здається, що цей факт стоїть в звязку з доволі обильним врожаєм жита в Европі, яка ним скомпенсує недостачу пшениці.

В звязку з урожаєм, ціни пшениці від початку грудня на всіх світових ринках виявили виразну і повільну, але доволі сталу тенденцію до обниження, яка за малими винятками тривала аж до початку січня 1-5. І. 1929 р., від коли наступив поки що ясно не визначений поворот до стану неозначености, яким характеризується теперішня сітуація в останньому тижні перед половиною січня б. р. Відмінне положення займає на американ. і европейських ринках жито, а то через недорід його в Америці, де ціни жита пішли в гору. В Европі навпаки обильний врожай жита спричи-

нив незначне зниження цін. Через те одначе не збільшилася можливість з огляду на конечність покриття недобору минулих років і задоволення передовсім власних потреб. Тому американське запотребування Европа не буде в стані покрити в повній мірі.

Овес зародив добре так в новому як і старому світі.

На польських, краєвих ринках рух цін представляється слідуючо (в долярах за квінтал, q):

	1-8. I. 1929	9-15. I. 1929
Пшениця:		
Варшава	5·18	5·15
Познань	4·77	4 76
Львів	5·42	5·42
Жито:		
Варшава	3·95	3·89
Познань	3·76	3·76
Львів	3·98	3 98
Овес:		
Варшава	3·77	3·76
Познань	3·49	3·48
Львів	3·48	3.53
Ячмінь (броваровий):		
Варшава	3·90	3·90
Познань	3·93	3 93
Львів	4·21	4·21
Ячмінь (звичайний):		
Варшава	3·65	3·65
Познань	3·65	3 65
Львів	3·14	3·14

На польських ринках рух збіжжа був слабий. Ціни на пшеницю проявили нахил до зниження — у Варшаві. В Познані підскочили. На инших краєвих ринках трималися на одному рівені. На загал в Польщі ціни на пшеницю є вищі як за кордоном. Запаси її малі. Ціни на жито є нищі від заграничних на 12 %. Жито і инші збіжа виказують звишку на експорт. Стан торгу спокійний, обороти малі.

Мука За 100 кґ. в зол. платиться:

	Пшенич. мука 65%	Житня м. 70%
у Варшаві	73·00—74·00	49·00—50·00
в Познині	59·50—63 50	47·50 —
у Львові	70 00—71·00	50·00 —

Ціни неусталені. Позначилася незначна звишка.

Паша — за 100 кґ. в злотих:

	Сіно пресоване	Сіно звич.
Познань	17·00—19·00	14·00—15·50
Львів	18·00—22 00	—
	Солома прес.	**Солома звич.**
Познань	7·00—7·00	5·75—6·25
Львів	—	8·00—10 00

Ціни не усталені.

Худоба і мясо. На німецькому ринкові ціни і обороти значно зросли. В Австрії також був перед святами жвавий рух — ціни піднеслися і обороти збільшилися На Чехах тенденція і ціни стримані. В Анґлії панує стала звишкова тенденція так що до цін, як і оборотів — домінуюче становище займає бекон данський. На краєвих ринках в Польщі позначилося рівнож слабе підвищення цін і оживлений попит на худобу і мясо. Збільшується подача добре відкормлених, ліпших ґатунків товару і одночасно найгіршої худоби. Жвавий попит на добрі телята, але мала подача і високі ціни на них.

5. I. 1929	свині:	худоба:	телята:
Варшава (за 1 кґ. живої ваги)	1·90—2·35	1·00—1·60	1·80—2·00
Познань (за 1 кґ. живої ваги)	1·76—2·08	0 90—1 74	1·36—1·80
Краків (за 1 кґ. живої ваги)	2·10—2 42	0 68—1·66	1·26—1·93

Масло в золотих за 1 кґ. льоко склад:

Варшава	I. сорт	8·50	II. сорт	8·10-8·30
Бидгощ	десер.	8·40	кухонне	7·80
Львів	»	7·60	»	6·90.

Нові ціни нафти і нафтових продуктів. Львівський синдикат (картель) нафтового промислу на засіданні в грудні перевів »нову реґуляцію цін« на нафту і нафтові вироби, мотивуючи це зростом коштів виробництва і подорожчанням техничніх матеріялів. ?, Нові, звишені ціни мають обовязувати для краєвого продажу від 1 січня 1929 р. Ціни парафіни для краєвого продажу з важністю від 22 листопаду 1927 усталені були вже раніш на одному з попередніх засідань синдикату нафтовиків.

В основу калькуляції взяті були ціни льоко Борислав з врахованням коштів достави; так що нище наведені ціни є ціни льоко стація відборча; в залежности від віддалі достави, вони поділені на 3 пасма:

Ціни нафти	Пасмо I.	Пасмо II. (поза Галичиною)	В Галичині: Львів:	Краків:	Дрогобич:	Станіславів:
цістернова	Зл. 55·50	57 30	52·60	56·40	50·08	53·25
складова в боч.	» 61·70	63·70	68·50	62·70	55·60	59·20

Цінні а одночасно значучі заяви міністра. Міністер скарбу польської держави Чехович заявив дня 10 січня у бюджетовій комісії слідуюче:

»Цифри і факти зовсім не свідчать про злий розвиток господ. конюнктури. Одначе треба взяти на увагу, що відносини на світовому ринку мусіли відбитися і в нас, в наслідок чого у з и с к а н н я н о в и х к р е д и т і в з А м е р и к и с т о ї т ь п і д з н а к о м з а п и т у (підч. наше — Ред. К. Р.) Ніхто не може предбачити, коли ситуація зміниться на користь«...

З цієї заяви перше речення є звичайним необовязуючим вступом до речення другого, яке в пух розбиває оптимізм першого, говорячи щиру правду.

Далі торкнувся міністер Ч. справи податків; зокрема обороняв маєтні кляси від закидів, що вони знехтували свої обовязки перед державою, не сплативши маєткової данини; його оборона звучала так:

»Co do realizacji dotychczasowego podatku majątkowego,to mniejsi płatnicy do 10.000 zł prawie wszystko popłacili. Sciągnięto 55,000.000 zł. Więksi właściciele zapłacili do dnia 1. stycznia b. r. 377,000.000 zł., n i e m o ż n a w i ę c t w i e r d z i ć, ż e s f e r y z a m o ż n i e j s z e n i c n i e z a p ł a c i ł y«. (St. P. z 13 stycznia 1929).

З тих слів міністра виходить:

1) що з бідного населеняя »ściągnięto«, як міністер сам образово висловлюється, всю данину;

2) що з більших власників повної данини не »ściągnięto«;

3) що міністер покриває нехтування свого обовязку більшими власниками, беручи їх навіть в оборону перед обвинуваченнями з цього приводу;

4) що уряд не має наміру стягнути незаплаченої данини.

Як на представника публичної власти, яка повинна однаково трактувати усіх громадян, така тактика є що найменше дуже дивна і заохочує до дальшого неплачення податків тими, кого бере в оборону.

Українські парляментаристи, обороняючи своїх виборців, особливож селян, від загрози підвищення ґрунтового і заведення сталого маєткового податків повинні б вдарити з цілою силою в цю точку; коли скарб потребує грошей, нехай в першу чергу свій обовязок виконають ті, хто його й досі не виконав.

Нужда селянського населення. В супереч заявам офіційних чинників, що в Польщі підноситься добробут населення, в цілій східній частині Польщі ширяться признаки погіршення матеріяльного стану людности. Свідчить про те збільшення числа крадіжий і bломів, більше число самовбийств і занедужань, а останніми часами чимраз частіші страйки. При тім цікаве, що страйки вибухають уже не тільки в містах, але й по селах. Страйкують робітники на ланах, фірмани і дроворуби при лісових роботах. Страйки, як виявляється вибухають стихійно, без якоїнебудь підготовки і порозуміння з сусідніми селами, в наслідок чого працедавці легко знаходять страйколомів. При останньому страйку селян, затруднених вивозом дерева з лісів у Б а т я т и ч а х жовківського повіту, прийшло на тлі непорозуміння страйкуючих зі страйколомами та їх охоронюючою поліцією до траґічних подій: в наслідок інтервенції поліції упало трупом 4 а ранено 3 селян.

Важка доля селянина в таких умовах. Селяне вимагали від фіри дров не 12 зл. тільки 18; фірма згоджувалася дати 13 зл.

Кредитування села. Недостачу кредиту відчуло село в Польщі особливо болючо минулої осени. Осінь — пора плачення податків і ріжних довгів. Цеї осени пляни сільського населення, особливо дрібних господарів, на сплату податків і довгів зазнали удару від спадку цін за збіжжа і безроги і від загального браку готівки. Добитися прольонґати позички стало важко; нові позички навіть польським сіл. господарям Банк Рольний став уділювати в зменшеному розмірі; кредит більшим землевласникам, уділюваний здебільшого Банком Господарства Краєвого, обмежено теж. Білянси названих банків, Центральної Каси Рільн. Спілок і инших аналоґічних установ виявляють менші цифри на векслевих активах і на отвертих рахунках, якби було можна думати.

Польські господарські чинники надіються деякої поправи кредитових відносин від піднаття операцій по реєстровому кредиті під застав рільних плодів. На цю ціль в кінці грудня одержав Торговий Банк (Варшава) кредит в Анґлії в сумі 2 міліонів фунтів шт. (= 88 міл. зол.)

Нові джерела підземних ґазів. Державні польські нафтові підприємства відкрили недавно на полях в Дашаві коло Стрия два нові дуже богаті джерела підземних нафтових ґазів. Кожне з них вигонить на поверхню більше 200 куб. метрів ґазу за одну хвилину. Про

опалову вартість цих ґазів свідчить те, що один куб. метр ховає в собі більше як 9.000 кальорій. Така велика кількість теплових одиниць свідчить, що ґаз є вповні сухий (без води) і дуже добре надається для використання, як бездимний опаловий матеріял, в підприємствах і в домашньому господарстві. За одну отже хвилину, при двохсот куб. метрів ґазу, нові джерела видають теплової енергії на около 2-х міліонів кальорій. З таким засобом енерґії не можуть дати собі ради існуючі польські підприємства, не вистарчаючі для того щоби її розумно і доцільно використати. Доводиться замикати шиби, аби ґаз даремно не виходив в повітря. На разі вибудувати в Дашаві нову рафінерію Польща не може спромогтися, а тому повстала потреба бодай відвести ґаз до сусідніх найблищих рафінерій в Бориславі і Дрогобичі, для чого вже провадяться з Дашави до Дрогобича ґазотягові рури, довжина котрих виноситиме понад 40 кільометрів. Але й ці заходи є невистарчаючі для відповідного зуживання продукції ґазів в Дашаві, що з 90 куб. метрів підскочила нагло до 500 куб. метрів на одну хвилину в усіх тамошніх джерелах. Не зарадилоб і проведення ще одного ґазового руротягу до Борислава і Дрогобича, бо сам Борислав, котрий вже нині продукує і використовує більше як 500 куб. метрів ґазу на мінуту, є перетяжений. Рафінерії бориславська і дрогобицька в теперішніх умовах можуть експльоатувати не більше 100 куб. метрів дашавських ґазів. З тих причин польська опінія висуває думку про будову ґазотягових рур з Дашави до Львова на віддаль 90 кільометрів. Т. ч Львів був би заосмотрений натуральним опаловим ґазом.

Загальна сила і богатство всіх ґазових джерел на укр. Прикарпатті, які вже експльоатуються чужими руками і капіталами, досягає нині 1.200 куб. метр. за хвилину, або річно біля 650.000.000 куб. метр., що відповідає кальорійній вартости 1. міліона тон вугля. При інтенсивній експльоатації джерел можна булоб ту вартість подвоїти або потроїти. Тільки два нових джерела в Дашаві, але вони відразу збільшують видобуття ґазів з 804 куб. мет. до 1200 к м., цеб то більше як на 30%. Польща енергійно береться або принаймні думає взятися до використания цих підземних богатств нашої землі для своєї промислової експанзії. Богата укр. земля і багато сил ховає вона ще в своїх нетрах.

Доля дашавського ґазу. Слідом за »Нафтою«, органом союзу польських нафтових промисловців, політична преса рознесла чутку про те, що ґазові джерела в Дашаві (Сх. Галичина), які знаходяться досі в повному посіданні польського почасти приватного а головно державного капіталу (Польмін), мають бути спродані закордонним капіталістам. З тою очевидно метою, щоб мати вільну руки, уряд свого часу перевів удержавлення цих дуже рентовних, прибуточних ґазокопалень, а то не зважаючи на протести польських соймових Клюбів і сторонництв. Тепер мабуть заходиться він довкола продажу цілого ґазового промислу в Дашаві закордонним капіталістам, бо власні засоби уряду для експльоатації нововідкритих богатих дашавських джерел не вистарчають. Представники закордонного капіталу заворушилися і роблять перед міродатними чинниками заходи, аби перебрати ті джерела на свою користь, обіцюючи за це голодній на гроші польській державі всяку допомогу на розбудову ґазотягів і помічних урядженъ.

Ситуація в деревному промислі Польщі з кожним днем погіршується, бо не має ринків збуту для його продуктів. Франція й Голяндія платять низькі ціни і купують тільки вибраний матеріял. Німці також дуже розбірчиві що до якости, а головно довжини готового дерева, якої польські тартаки не виробляють, та платять довгоречинцевими векслями і тільки по прибутті товару на місце. Англія не входить в рахубу, бо розцінює довозове дерево по 3 доляри за 1 куб. метр а крім того СРСР. робить поважну конкуренцію для польського дерева, спроваджуючи до Анґлії у великих кількостях свої лісові продукти.

Поліпшення для польського деревного промислу означає підписана 19. І. 1929 мін Залєскім і нім. послом в Польші умова, яка реґулює провізорично польсько-німецький деревний торговельний оборот Умову складено на рік з можливістю продовження її ще на один рік. Вона зобовязує до 31. XII. 1929 і встановлює вивозовий контінґент для Польщі у висоті 1.250.000 куб. метр. округлого дерева за рік.

Рівночасно польський уряд згодився на довіз певного контінґенту німецьких виробів.

Зріст дорожнечі. З днем 2. січня увійшли в життя нові вищі ціни нафтових продуктів. Подорожіли: бензина на 10% нафта на 4%, ґазовий олій на 5% машинові олії 5-7%. Одночасно пра-

цюють дві комісії над питанням ціни цукру; що ці комісії принесуть, ще невідомо. Але факт той, що знижка цін цукру на світових ринках утруднила виціз цукру з Польщі, дає причину думати, що цукор у нас подорожіє, щоби більші зиски в краю покривали втрати на експорті. (Експорт потрібний для рятування польського торговельного білянсу). Це приклад т. з. думнінґу.

Від Нового Року обовязує нова (вища) тарифа поштових і телєфонічних оплат; в підготовці є нова значно підвищена тарифа для товарового транспорту на зелізницях. Також говориться про можливу нову підвишку цін вугля.

Всі ті зміни в цінах мусять відбитися на звищці цін инших товарів масової потреби; заплатить все споживач.

Недостача хліба в Рад. Союзі. Прохарчування міст в Рад. Союзі, організоване державою, не дописало цієї зіми знова, так що у Москві панує напружена ситуація. Перед крамницями стоять довгі хвости публіки. В останнім часі харчеву крізу злагіднено в столиці, але зате вона тим нагальніше виступила по инших містах. У Києві білий хліб видається тільки по лікарській посвідці.

Під датою 24. січня ц. р. доносять часописи, що у Ленінграді заведено хлібові картки. Житний хліб будуть продавати по 26 копійок за 1 кґ. (біля 1·20 зл.), пшенишний по 45. коп.

Цікаве, що на Україні голод більший, як в Росії. Голод в степовій части України зростає на стілько, що це спонукало уже й харківський уряд Рад. України виступити з домаганням до московського уряду про признання з бюджету Р. Союза більшої квоти на допомогу голодуючим. З преліміновиходначе Україною 63 міл. карб. у Москві счеркнули майже половину, оставляючи всього 37. міл. Навіть дуже тихі і скромні по відношенні до центра харківські чинники (уряд Рад. України через уста Петровського) вважали за конечне висловити з з цього приводу невдоволення (промова П-го на 4 сесії Викон. Комітету Рад. Союза).

Дискусія про етатизм.

Етатизм (l' état значить держава) або инакше стремління держави брати в свої руки продукцію і торгівлю став останнім часом предметом горячих дискусій в Польщі. Польська держава перебрала уже від своїх попередниць, держав російської, австрійської та німецької, немалі державні підприємства, копальні і торговельні монополі (сіль, тютюн, копальні вугля, нафти, воску і земного ґазу, потасові соли, фабрикація азотових угноєнь і т. д); далі незалежна Польща поширила державний вплив на ріжні види обезпечення і розбудувала державну банковість. На цій основі, особливо від маєвого перевороту, почала виростати навіть теорія про ступневе захоплення чимраз ширшого круга господарських справ державною ініціятивою. Угрунтування цієї теорії находимо в книжці п. н. »Na froncie gospodarczym« що її видала ґрупа варшавських економістів-урядовців в 1928 р. Книжка ця виходить із заснування, що приватна ініціятива в Польщі замало рухлива і не розбудовує як слід господарського життя; цю прогалину мусить заповнювати державна ініціятива.

Виступ »етатистів« з цього рода плятформою дуже занепокоїв круги промисловців і торговців. Близькі їм органи преси і теоретичний журнал союзу промислового і торгового капіталу (»Лєвятана«) »Przegląd gospodarczy« присвячують передові статті поборюванню поглядів »етатистів«, яких вони уже прозвали саркастично »першою економічною бриґадою«. До них вчасти приєднався у своїй брошурі присвяченій торг. білянсові й проф. Кжижановскі (що недавно зложив референтуру бюджету у соймі). Арґументація противників етатизму а прихильників т. зв. »вільної капіталістичної ініціятиви« зводиться до звичайних тез про вищість приватної ініціятиви ннд бюрократичною ініціятивою публичних органів; від держави вони вимагають загальної правної, податкової і митної підпори приватного підпринимання.

Дискусія між обома таборами не є в суті річи нічим новим ані не внесла вона нічого оригінального; але при цій нагоді вийшло на яву дещо з того, про що ширший загал досі не був як слід поінформований і що кидає властиве

світло на причини цілої дискусії. Отже виявилося, що безпосереднім товчком до попсування відносин було те, що при загальнім фінансовім напруженні світ приватних підприємців жадає від уряду кредитів і гроший (як це було за часів Грабського, який наводнив польську промисловість дешевими марками), а уряд тих гроший не дає; що більше, уряд настоює на сплату старих довгів. На цім ґрунті й виросло, як здається, те подразнення, що вступило на місце недавніх сердечних відносин між представниками капіталу й урядом. Представники підприємців жадають від уряду, щоб він спинив кредитування старих і розбудову нових державних підприємств і обернув вільні засоби на дальше кредитування приватної ініціятиви. При цьому головно арґументують тим, що, мовляв, держава роспоряжає грішми з податкових джерел і з соціяльних обезпечень, отже грішми, складеними суспільством; вони ж рахують себе виразниками господарських інтересів суспільства.

В ході дискусії тон її став доволі гострим. Так прим. Ст. Стажиньскі (у »Przemysł i Handel« і кількох щоденниках) іронізує з т. зв. »господарських сфер« які, замісць дати доказ власної ініціятивности, передусім вимагають гроший від уряду, отже самі пхають його на шлях етатизму.

Близька до уряду »Epoka« писала недавно:

»Żadna sofistyka nie zdoła usprawiedliwić ludzi, którzy z jednej strony żądają od Skarbu państwowego jaknajwiększych świadczeń, z drugiej zaś strony chcieliby pozbawić Rząd wszelkiego głosu w tych wypadkach, gdy występuje on w roli wierzyciela, zmuszonego do uregulowania swych wierzytelności.

Te czynniki gosp., z których inicjatywy skarb państwa poniósł dotkliwe straty na operacjach Koorrolnej (синдикат польських поміщицьких союзів), monopolu tureckiego i innych, pod których presją »ratował« przedsiębiorstwa prywatne, którym udzielił też niezabezpieczonych kredytów na zakładanie nowych placówek, przyjmując nieraz 100 proc. ryzyko na siebie, nie krytykowały bynajmniej Rządu, gdy pieniądze rozdawał à fond perdu i nic pomstowały bynajmniej na etatyzm aczkolwiek śmiemy twierdzić, że były to najgorsze formy etatyzmu«.

З тих щирих виливів пів офіціяльної ґазети дізнаємося ми, не втаємничені у »аркана« польської державної машини, як уряд широкою рукою роздаровував податкові гроші »a fond perdu« (на пропавше) приватним підприємствам, не маючи засобів на певне кредитування.. непольської кооперації. Ці гроші не пропалиб а населенню булаб користь... Але »to co innego«...

Роздратування »господарських сфер« мусіло дійти уже до крайности, коли офіціоз Лєвятана дозволяє собі навіть цього рода виступи:

»Będziemy w szczególności zawsze stanowczo zwalczać światopogląd, oparty na naiwnej wierze w nieomylność koncepcyj już nietylko samego Rządu, ale także jego organów wykonawczych, które w sposób rzekomo najmądrzejszy i najdoskonalszy potrafią dla dobra ogólnego zorganizować siły gospodarcze w społeczeństwie i niemi pokierować. Nie umiemy doprawdy zdać sobie sprawy, na czem właściwie ta wiara się opiera. Póki bowiem nie są nawet bliżej znane wyniki bezpośredniej działalności gosp. Państwa np. w zarządzie n leżących do niego przedsiębiorstw (злобний натяк на нескладання многими державними підприємствами, прим. Польміном, рахункових звітів — Ред. К. Р.), chęć obejmowania przez nie bądź regulowania coraz to nowych dziedzin życia gospodarczego przybiera charakter zachłanny (підкреслення Ред. К. Р). A oparty na takich chęciach program konkretnego dalszego działania musi wręcz budzić niepokój«. (P. G. ч. 1. за 1929 р.).

Треба думати, обопільне загострення тону мусіло занепокоїти урядові кола, бо ось, як читаємо в ґазетах, дня 10. січня у палаті кн. Януша Радзівілла, відомого лідера бльоку співпраці з урядом (ББ), відбулася дискусія на тему етатизму, в якій було до 200 осіб самої сметанки зі світа урядництва і підприємців. Промовляли: Радзівілл, відтак Ген. Ґурецкі, презес Банку Кр. Господарства, Ґлівіц, віцемаршал сенату, Клярнер, презес Торг.-пром. палати у Варшаві, Краґельскі, один з авторів книжки »Na froncie gospodarczym«. В дискусії переважав »ton pojednawczy, który znalazł w końcu wyraz w przemówieniu dyr. Wierzbickiego« (президент Лєвятана).

Можна було й сподіватися, що до якоїсь крізи не доведе ні одна ні друга сторона, бо над всім царює свідомість кровного звязку між інтересами одної і другої сторони, що нераз уже підкреслював в своїх офіційних виступах дир. Вежбіцкі.

Кооперативна освіта.

Підсумки двохмісячної кооперативно-освітної праці на північно-західних землях.

Ідучи слідами минулих літ а головне минулого року, Ревізійний Союз Українських Кооператив, через свій інспекторат в Луцьку разом з кооперативними і культурно освітніми установами рішив належно використати осінній і зимовий сезон для кооперативної пропаґанди і для вишколення кооперативних робітників.

Вже при кінці літа було встановлено відповідний плян цієї праці, і праця ця, не зважаючи на малу кількість персоналу інспекторату, була на протязі перших двох місяців курсової кампанії вповні виконана. Виконанню повного наміченого пляну допомогли у великій мірі окремі громадські і кооперативні діячі на місцях, а також неутомимий, в культурно-освітній праці, діяч п. сен. Галущинський, якого так радо всі бачать на наших північно-західних землях.

Відбуті кооперативні курси можна поділити на два розряди:

I. агітаційні курси, які призначені головним чином для пропаґанди, це 14 денні курси, яких відбулося 6; і

II. курси для кооперативних працівників, цебто місячні курси на яких вже вишколюються робітники для існуючих кооп. І. ступня; таких відбулося 2.

Звичайно, як показала практика минулого і цього року, і на короткотермінових (від 7—14-дених) курсах, можна підготовити курсантів до праці в кооперативах І. ст., але для того треба би мати вже курсантів з належною попередньою шкільною освітою, як це було на минулорічних курсах в Холмі. Але не все так буває; в більшости випадків це дійсно тільки курси аґітаційного характеру, які відбувалися в районах з мало розвинутою сіткою кооператив; і курсанти, які покінчили ці курси і візмуться до кооперативної праці, будуть в свойому районі дійсними піонірами кооперативної праці.

Зробімо отже підсумок цієї двохмісячної праці.

I. Аґітаційні курси відбулися:

		слухачів		
		мужчин	жінок	разом
1) Володимир	1—15. XI.	24	1	25
2) Сарни	2—16. XI.	18	9	27
3) Киселин	16—25. XI.	15	—	15
4) Вишневець	25. XI.—9. XII.	25	5	30
5) Степань	16—30. XII.	58	8	66
6) Кобринь	20. XII.—2. I.	15	1	16
Разом		155	24	179

II. Курси місячні для працівників.

		слухачів		
		мужчин	жінок	разом
7) Ковель	15. XI.—14. XII.	28	7	35
8) Бересть	20. XI.—20. XII.	28	6	34
Разом		56	13	69
Разом I. і II. ст.		211	37	248

248 осіб, освідомлених кооперативно придбала українська кооперація на північно-західних землях за 2 місяці праці на курсах. Отже сміло можемо сказати, що йдемо наперед більшими кроками, ніж ми собі уявляли, виховуємо нове, молоде покоління для розбудови кооперативного життя.

Помітно, що на всі курси горнеться звичайно тільки молодь, від 16 до 30 літ, старші меньше цікавляться кооперативними курсами а навіть самою кооперацією, дивляться на неї з певним недовірям, з певними побоюваннями ріжних ревізій і арештувань. І дійсно в цьому, на жаль, богато правди, як це побачимо дальше.

Будучи на всіх курсах лектором (крім Берестя і Вишнівця), я мав змогу блище придивитися до курсантів, до їхньої праці на курсах а також до ріжних виступів адміністрацій.

В коротких рисах постараюся передати тут свої спостереження.

1) **Володимир Вол.** Кооперативні курси відбулися тут від 1—15. XII. перший раз. Староство видало дозвіл з умовою, що йому буде представлено список і адреси лекторів та курсантів. Адреси вимагалися домашні (місце осідку) і помешкань у Володимирі. Отже вимогу треба було виконати а також ці всі адреси з розкладом лекцій мусіла Рада Просвіти передати поліції. В наслідок цих строгих вимог кілька курсантів, не маючи ніяких документів, мусіли залишити курси і з сумом вертати домів.

На курсах викладали інструктори РСУК. інж. Ол. Зибенко, інж. Омел. Кіцера, Д, Олександрович, А. Любачевський і аґроном »Сільського Господаря« інж. Созанський.

2) **Сарни пов. Полісся.** Курси тривали від 2—16. XI. Курси в цьому повіті перші, хоча минулого року вже була два рази спроба там такі курси зорганізувати, але не увінчалася успіхом. Курсантів зїхалося 27, але, на жаль, зі сіл було тільки 9. Та не зважаючи на це, курси треба було провести, щоб мати хотяй кілька працівників по селах сарненського повіту, де під той час існує тільки одна кооператива в с. Рудна.

І тут курси не відбулися без опіки мундурової поліції, яка весь час була присутня на вечірніх викладах. Крім того на одній лекції з теорії кооперації зявився командант постерунку, жадаючи дозволу на курси, хоча такий дозвіл по писемній вимозі староства був зголошений на постерунку поліції.

На закінченні курсів поліція була токож присутня і зажадала від читальні »Просвіти« спису учасників курсу.

Крім цього було чотирох курсантів затримано поліцією в місті і по вилеґітимуванні на постерунку випущені на волю.

На курсах викладали інструктори РСУК. інж. Ом. Кіцера, Мик. Стефанський, інж. Олександер Зибенко, і агроном »Сільського Господаря« інж. Созанський.

3) **Киселин пов. Горохів.** Маленьке волинське містечко, яке лежить серед кооперативної пустині, котру треба було оживити. Рішено тут улаштувати курси, які відбулися від 16 до 25 XI. при 15 слухачах. Мала свідомість населення, погана погода і запізнення осінніх робіт в цьому районі спричинилися до так малої кількости учасників. Але на початку і цим приходиться задовольнитись.

На курсах цих викладали інструктори РСУК. А. Любачевський і інж. Кіцера Омелян.

4) **Вишневець пов. Кремянець.** Курси уладжені ПСК. в Кремянці.

На курсах викладали: інстр. РСУК. Мик. Стефанський, інстр. ПСК. А. Герасименко і начальник Маслосоюзу в Луцьку Т. Котик. Курси відбулися в часі від 25. XII. до 9 XII.

5) **Степань пов. Костопіль.** Мале поліське містечко, віддалене від залізниці около 20 км., завдяки енергійній праці декількох молодих селян стало в кооперативній, культурно-освітній і громадській праці на першому місці свого повіту. Тут, отже, завдяки енергійним заходам з місця було улаштовано 14-денні курси, які відбулися з 16 —30 XII. м. р. при участи 66 курсантів. Зацікавлення курсами було велике, бо крім постійних слухачів досить обширна саля збирала вечерами головним чином на лекції по молочарству п. інж. Зибенка до 120 слухачів.

Звичайно, що й тут не обійшлося без участи поліції, яка весь час мала на салі свого умундурованого представника, який навіть дуже часто робив собі записки а навіть збірав деякі друки, які роздавалися слухачам для практичних занять. Також була поставлена вимога поліціянтом, щоб йому був переданий список учасників курсу з їхніми адресами.

На курсах викладали інструктори РСУК. інж. Ом. Кіцера, інж. Ол. Зибенко, і М. Стефанський.

6) **Кобринь на Поліссі.** Хоча в цьому пов. місті відбуваються вже другі курси, всеж таки належної кількости слухачів вони не стягнули. Причин для цього богато. Курси відбулися від 20 XII. 1928. до 2 I. б. р. при участи 16 слухачів.

Ці курси мабуть найсумніші зі всіх. Тут у двох курсантів під час лекції була переведена особиста ревізія, по якій були заарештовані, а двох заарештовано поза помешканням курсів. Всім чотиром закидано участь у похоронній демонстрації. По кількох днях всіх випущено на волю.

При таких умовах постійного очікування нових арештів, денервуванні слухачів і лекторів правильний хід праці був неможливий. Всеж таки хоч якась користь з цих курсів була. На курсах викладали інструктори РСУК. інж. Ом. Кіцера і Ів. Паринюк.

7) **Ковель.** Курси відбулися з 15 XI.—14. XII.. при участи 35 курсантів. Як попередні курси ми вважали агітаційного характеру, так ці й слідуючі, місячні курси були влаштовані для підготовки людей, які вже зараз працюють в кооперативах на місцях. На цих курсах в ролі лекторів вже виступали і місцеві сили.

Курсанти з надзвичайною уважністю відносилися до праці на курсах, бажаючи все більше і більше довідатися від своїх лекторів, засипуючи їх під час дискусій і перерв доцільними і практичними запитаннями.

З увагою і захопленням вони вислуховували лекції проф. Галущинського по культурно-освітній праці і в доказ пошани і подяки за його працю передали йому від всіх курсантів адресу — подяку на письмі.

На спільнім чаю по закінченні курсів ми, лектори пізнали з промов

слухачів, як тісні наші звязки, неначеб одна кооперативна сімя, як гарно тими нашими слухачами була передана нам подяка за нашу працю.

А якими гарними, щирими хоча простими словами передано подяку для РСУК.

»Ми нище підписані слухачі кооперативних курсів в Ковлі на Волині, шлемо щиру подяку за улаштування курсів і бажаємо РСУК. мати великі засоби для улаштування таких курсів, як наші, щоб ширші кола українського населення, а особливо селяне, могли добути собі освіту в кооперативнім напрямку! Ми всі будемо старатись освідомлювати своїх близьких людей і завше з вдячністю будемо памятати про РСУК., який нам дав можливість добути певне знання і захопив нас всіх ідеєю кооперації. Бажаємо РСУК. на далі інтенсивної праці і іще раз дякуємо!«

Ковель, 14 го грудня 1928 р.

Слідує 31 підписів.

Але й тут поліція порушила нормальну працю, арештовуючи двох курсантів, закидаючи одному участь в антидержавних організаціях, а другому »фальшування підписів на шкільних деклараціях« (?!); посліднього по переслуханні випущено на волю.

На курсах викладали: із місцевих працівників, Голова правл. Народньої кооп-ви. Пл. Доманицький, інж. Нат. Зибенкова, та при веденні вправ з рахівництва допомагали п. М. Блощакевич і інж. Ю. Пирогів — дальше голова матірного Т-ва »Просвіта« у Львові сен. Галущинський та інстр. РСУК. інж. Ол. Зибенко, і інж. Ом. Кіцера.

8) **Берестъ на Поліссі.** Курси відбулися між 20 XI. і 20 XII. при участи 34 слухачів з 8 повітів.

Як майже на всіх попередніх курсах, так і тут поліція заопікувалася курсами; з розпочаттям викладів зявилася поліція, вимагаючи виказу курсантів та їх адреси, а також староство, даючи дозвіл на курси, зажадало викреслення з програми української мови.

На курсах викладали: Голова мат. т-ва »Просвіта« сен. Галущинський із місцевих сил пп. Ол. Базилевич, В. Соловій, М. Шепченко, М. Карпук, П. Артемюк, А. Гриневич, та інструктори РСУК. інж. Ол. Зибенко і Ів. Паринюк.

* * *

От в таких умовах і з такими наслідками закінчено перші два місяці наміченої праці, яка мусить в скорому часі дати гарні наслідки повстанням цілої низки здорових кооператив.

Тут, на цьому місці мушу ще раз підняти і піддати дискусії питання про заснування двох постійних кооперативних шкіл (середніх) одна у Львові, а друга в Луцьку. Питання це вже сьогодня на часі, ним ми повинні занятись, щоб його як найскорше перевести в життя. Вимагають цього майже на всіх курсах кращі слухачі, які бажають повної кооперативної освіти, не задовольняючися короткими курсами. Тому то всі освітники на кооперативній ниві повинні над цим зупинитись і висловити свою думку по цьому питанню.

інж. Ом. Кіцера.

Перед Заг. Зборами РСУК. На 16. лютого ц. р. скликано Загальні Збори найвищої установи західно-української кооперації — Ревізійного Союза Укр. Кооператив, вже згідно з приписами нового статута. Зацікавлення долею цієї установи у кооперативного загалу доволі живе, про що свідчить напр. кілька заміток, надісланих з приводу зборів до редакції Кооп. Республики.

Один з дописувачів висловлює ряд критичних поглядів про діяльність РСУК. Констатуючи, що від довшого часу чекає свого вирішення ряд важних організаційних проблєм (автор називає як такі: централізація чи децентралізація організаційних осередків, форма організації кредитівок, напрям праці окремих торговельних централь), автор висловлює погляд, що їх вирішення неможливе без енерґічної ініціятиви з боку РСУК. Дальшим таким питанням автор вважає: чи професійні кооператори можуть брати участь в партійно-політичному житті? На його думку, не повинні, бо через те моглаб потерпіти їхня безсторонність у трактуванні персоналу і членів кооперативних установ.

Цю саму мірку автор прикладає і до виборних членів ріжних органів, як Надзірних Рад, Ради РСУК і т. д. Автор боїться (і слушно), що коли до якого небудь органу увійдуть члени тільки одної політ. течії з поминенням чи при майоризації инших, то це може наблизити розвал кооперації.

Признаючи слушність значній частині поглядів шан. дописувача, ми позволимо собі висловити погляд, що як усі виборні органи, так і Рада РСУК потребують передовсім к о о п е р а т о р і в, людий діла, ідейних і далеких від некооперативних тенденцій; що ці особи, або дехто з них, можуть бути позатим діяльні на инших полях громадського життя, це очевидно не може бути перешкодою для їх входу в органи кооперації — але під умовою: що в своїй діяльности, як кооператори, вони забудуть катеґорії, якими думають в инших ділянках і будуть руководитися тільки діловими кооперативними міркуваннями. При такій умові не булоб можливим вношення в кооперативне життя чужородного елєменту. Очевидна річ, що для того, щоби людина могла відповісти таким умовам, потрібна вища доза громадської вихованости і етичности. — Але миж твердимо, що кооперація це й є вищий щабель громадського удосконалення людини!

Конференція в справі організації збуту яєць. Дня 15. грудня відбулася скликана Центросоюзом нарада представників Повітових Союзів в справі наладнання збуту яєць. З огляду на те, що нові приписи про експортові маґазини яєць предбачують уділення концесії на самостійний експорт яєць тільки тим фірмам, що посідатимуть відповідно уряджені маґазини (розпорядження входить в життя в р. 1929), є необхідною річчю, щоби українська кооперація змогла уже в блищому часі відповісти новим вимогам; це далоб змогу кооперативним установам вийти на ширші ринки, замісць, як це є досі, бути доставником товару для місцевих яєчних гуртівників, отже посередником посередників. Після довшої дебати виявилося одначе, що навіть, беручи на увагу можливість одержання кредиту з приватних джерел на будову магазинів (як повідомив Центросоюз, така можливість є), лише декілька Повітових Союзів чується вже тепер на силах піднятися самостійної торгівлі яйцями. На перешкоді стоїть недостача власного оборотового капіталу і почасти брак фахового персоналу для сортування і опакування яєць. Конференція вирішила стреміти до того, щоби по кілька ПСК. лучилися разом для спільного organізування маґазинів і щоби для того відбулися в найблищому часі районові наради представників ПСК.

Конференція в справі відмови »Банком Рольним« кредитів на закупно погноїв. Як дізнаємося, з ініціятиви Центросоюза відбулася в половині січня конференція головних кооперативних установ з метою заложення протесту проти названої відмови. На жаль про перебіг нарад та їх вислід не можемо нічого подати до відома наших читачів з огляду на те, що пред тавники кооп. преси на конференцію не були запрошені, ані про її перебіг по її закінченні не зістали повідомлені.

Розбудова кооперативної і фахово-господарської преси. З Новим Роком 1929 фахова господ. і кооперативна преса на західно-українських землях виступила в новій одежі. »Сільський Господар« перейшов на формат менший, великокнижковий »Господарсько-Кооп. Часопис« навідворіт, прибрав формат більший, ґазетний. Що до змісту, С. Г. став популярніший і друкується великими черенками, дуже зручними для масового читача. Спосіб редаґування живий і зраджує любов до справи; белєтристичний відділ (цим разом йде франкова »Історія моеї січкарні«) робить цю-ж саму пропаґанду, що й фахові

статті, тільки у мистецькій формі. Окремий додаток п. н. »Шовківництво« свідчить про зріст зацікавлення тією, так надійною культурою.

»Г. К. Ч.« з Новим Роком виявив бажання стати органом »скооперованої української родини«. Для того введено відділ белетристики, жіночу сторінку, відділ всячини і новинок та чимало не сутокооперативних ілюстрацій. Треба надіятися, що перевага некооперативного і неекономічного матеріялу над фаховим в дальших числах уступить місце цим другим, щоби ГКЧ. став інструктором і вчителем у практичній кооперативній роботі. Також на поширювання серед широкої маси членів кооператив розуміння ріжних економічних явищ треба звернути спеціяльну увагу; треба теж ввести інформаційний відділ про розвиток конюнктурних відносин взагалі, а на наших землях з окрема — очевидно у формі як найбільше популярній.

Новоприодягненим фаховим журналам бажаємо з Новим Роком як найкращого розвитку.

Кредитова кооператива службовиків ПСК в Станиславові. З ініціятиви дирекції, яка вважала, що пропаґуючи кооперацію, мусить світити живим прикладом передовсім самий пропаґатор — засновано при ПСК. у Станиславові кредитову кооперативу службовиків. Одушевлені загальним здвигом з приводу десятиліття визвольних змагань, службовики поголовно зложили на руки директора інж. О. Дякова урочисте приречення здержатися від курення і пиття алькогольних напитків, а зате розвинути в своїй кредитовій кооперативі дрібно вкладковий рух.

Ми є певні, що високо-ідейна ініціятива Станиславівчан найде широкий відгомін серед всіх співробітників кооперативних установ в краю — тих членів нового, народжуючогося щойно, здорового суспільства майбутнього.

»Самопоміч« — кредитова кооператива службовиків П. С. К. в Стриї. Дирекція Повітового Союзу Кооператив в Стриї починає останніми часами скеровувати свою діяльність не лише в бік заснування споживчих кооператив по селах, а також звертає свою увагу і на кооперативи кредитового характеру.

Першу спробу такої діяльности можна означити датою 25. XII. 1928 року, коли з ініціятиви дирекції ПСК були скликані Загальні Збори службовиків Союза з метою заснування свого кредитового товариства, своєї кредитової кооперативи службовиків.

Ініціятива дирекції знайшла сприяючий ґрунт на Загальних Зборах, на яких і запала постанова про заснування вище поданої кооперативи під фірмою: »Самопоміч« — кредитова кооператива службовиків П. С. К в Стриї«, — при чому було принято, що членами новоснованої кооперативи мають право бути також і службовики инших українських приватних організацій, що розташовані в Стриї.

В основу організації цієї нової кредитової установи покладено статут, виданий Ревізійним Союзом Українських Кооператив у Львові для кооператив кредитового характеру з уділом у кволі — 10 злотих і вписовим — 2 золот. Дирекція Повітового Союзу, йдучи на зустріч цьому заснуванню, передала кооперативі 1.300 зл., яко безпроцентову позичку і початковий капітал.

Всі розрахунки з клієнтами постановлено провадити в твердій валюті, долярах. Позички будуть мати підклад векслевий і розраховані на місячні ратальні сплати.

Сподіваємося, що ця, збудована на твердих підставах кредитова кооператива службовиків ПСК. в Стриї, — розвинеться широко й дасть приклад й заохоту иншим нашим кооперативним централям направити свою діяльність в бік заснування у себе подібних кредитових установ. — ПП.

Ювилей проф. Ф. А. Щербини.

На цей рік припадає 80 річниця народження і 55 ліття наукової праці визначного українського ученого проф. Ф. А. Щербини, відомого статистика, економіста, соціольота і кооперативного теоретика.

На честь ювилянта відбудеться 29. лютого 1929 року в Подєбрадах урочиста академія, яку влаштовує Українська Господарська Академія і в якій візьме участь укр. громадянство і цілий учений український світ.

Наша Редакція одержала від шан. ювилянта стяттю з области теорії кооперації, яку помістить в березневому числі К. Р.

Сільсько - господарський кооперативний кредит в Чехословаччині, як приклад самовистарчальности.

Сільське господарство грає в ЧСР. велику ролю. З 14 міліонів гектарів усієї площі землі обробляється більш 6 міліонів гектарів; крім того, площа лугів та пасовиск перевищує 2.590 тис. гект., а площа лісів перевищує 4.600 тис. гект.. Більше $5^1/_2$ міліонів чоловік, зі всієї кількости населення в $14^1/_2$ міліонів, займаються сільським господарством. З загального річного обороту закордонного торгу (38 міліярдів кч. з р. 1927) біля одної третини падає на продукти сільського господарства.

Тому й питання кредитування сільського господарства і особливо кооперативних способів такого кредитування має велике значіння. В сучасний мент такі кооперативи обслуговують в Ч. С. Р. в більшій чи меньшій степені кредитом сільське господарство: а) позичкові каси системи Шульце-Деліча, б) повітові каси сільсько-господарського кредиту, в) кампелічки (чи райфайзенки), г) Центральні Союзи сільсько-господарських кооператив.

а) Кредитові кооперативи системи Шульце-Деліча існують в Ч. С. Р. в кількости біля 1.700. Вони призначені, головно, для постачання кредитом ремісників і торговців. Але вони приймають до свого складу і сільських господарів, при чім можна гадати, що зі всієї суми позик, що була на їх білянсі на 1. I. 1927. в 6.300 міліонів кч. біля 25% припадає на позички сільському господарству.

б) Повітові каси сільсько-господарського кредиту, організації напів публичного (самоврядного), напів кооперативного характеру, існували на 1. I. 1928. тільки в Чехії в кількости 170, і лишок позик у їх досягав 2.138 міліонів кч.

в) Найбільше значіння в системі сільсько-господарського кооперативного кредиту в ЧСР. мають »кампелічки« (райфайзенки). На 1. I. 1928. їх було 4.807 з 644.000 членів (пересічно 134 члени на 1 кампелічку). Їх загальний білянс на 1. I. 1927. перевищував 4.111 міліонів кч., з яких на вклади припадало більше як 95%. То були дрібні вкладки, бо кількість вкладників досягала 1,176.000 (пересічно 3.300 кч. на одного вкладника).

Сума позик складала біля 2.046 міліонів кч. Але фактично вона була значно більша тому, що біля 600 міліонів кч. кампелічки також дали в позику сільським господарям, але тільки за посередництвом Центральних Союзів, про які буде зараз мова. Позики, що давали кампелічки, були давані головно по персональному довірю; під гипотеку було видано тільки 289 міліонів кч. Більшість позик видана на термін біля 4 років. Вклади в кампелічках були головним чином термінові: на біжучий рахунок внесено тільки 29 міліонів кч. Своїм вкладникам кампелічки платили біля 3,7%; з позичальників одержували коло 4,6%. Таким чином, відсоток напруження в кампелічках складало 0,9%, тоді як в приватних банках 2,8%. Наслідки операцій кампелічок за 1926 рік дали чистої надвишки 7,6 міліонів кч. при загальному обороті за рік в 6,6 міліярдів кч.

г) Нарешті, дуже поважну ролю в системі кооперативного кредитування сільського господарства грають центральні союзи сільсько-господарських кооператив. По перше, вони є для кампелічок центральними касами, що приймають вільні гроші від одних кампелічок та передають їх у вигляді позик другим. На 1. I. 1927. сума таких вкладів досягала 1620 міліонів кч., а сума позик 588 міліонів кч. Від вкладок платять біля $4^1/_2\%$ і менше, від позик одержують лише на $^1/_2\%$ і навіть на $^1/_4\%$ більше (відсоткова напруженість). По друге, центральні союзи є організації, що захищають загальні інтереси кампелічок: стежать за ліпшою постановкою в них справ і ревізують їх діяльність. Вдачне виконування центральними союзами зазначених функцій дає нам право сказати, що центральні союзи з багатьох сторін допомагають розвиткові й ліпшій постановці кооперативного сільсько-господарського кредиту.

Роблячи підсумки, ми бачимо, що сільське господарство в ЧСР. широко кредитується кооперативним шляхом. Загальна сума позик, що видані кооперативними організаціями сільським господарям, майже досягає 6,4 міліярдів кч., при чому на це були використані засоби не уряду, не земств, не муніціпальних установ, а самого населення, широких його кол, власників дрібних ощадностей. Ці позики видаються за дуже низьким відсотком, що пересічно не перевищує $5^1/_2\%$. Діяльність кредитових кооператив зовсім знищила лихварів по селах, і сільські господарі Чехословаччини можуть спокійно працювати, не знаходячися зовсім під загрозою необхідности більшу частину своїх прибутків віддавати приватним капіталістам у вигляді відсотка за позики.

Проф. С. Бородаєвський.

З преси.

Економіка в політичній пресі. Відгуком на поновлену сп обу заснування у Львові »Господарської Ради«, якаб взяла на себе обовязок узгіднювання роботи економічних установ, можна вважати статтю д р. В. Галана, урядовця банку у Філядельфії, надруковану в перших січневих чч. »Діла« п. з. »Американський кредит і Господарська Рада в краю«. Автор, подавши обширні відомости про економічний стан і зокрема кредитові відносини в американськах Спол. Державах, зупиняє свою увагу над питанням, в якій формі моглаб укр. іміґрація в Америці допомогти фінансово-економічній організації краю. Автор цілком правильно думає, що передумовою такої допомоги мусить бути передовсім успішна і здорова господарська акція в краю. Українські економічні установи в Америці (Укр. Нар. Союз, Укр. Робітничий Союз і др.) не моглиб безпосередньо льокувати своїх капіталів в краю; але вони моглиб їх сконцентрувати в однім банку і через цей банк фінансувати здорові починання в краю.

П. з. »Чого вимагає нинішнє господарське положення?« висловлює інж. М. Творидло (»Діло« з 17 січня 1929) погляд про необхідність серіозної акції в напрямку упромисловлення нашого села, яке, як кожне село, терпить на сезонову безробітність (пригадуємо, що цій справі присвячено уже чимало уваги в нашому журналі в статті проф. О. Мицюка п. з. »Місто і село«), яка на його думку забірає 140-150 робочих днів в році кожній робучій силі на нашому селі. На думку автора треба, щоб пляновою організацією селянських заробітків занялася котрась із центральних економічних установ. Вона малаб переводити обслідування економічних можливостий краю, виявляти засоби сировини, придатної для до-

машнього сільського виробництва і керувати фаховою підготовкою ремісників-кустарів. Цею установою, на думку автора, мавби бути Ревіз. Союз Укр. Кооператив, який повинен станути на становищі, що переводження ревізій не є його головним завданням. Мимоходом автор висловлює погляд, що »це чи не танше і доцільніше можуть сповняти повітові ревізори під кермою і наглядом Ревіз. Союза«.

П. з. »Господарський плян« порушує В. Островський (»Діло« з 22. січня 1929), на підставі обсервації волинського життя, питання про необхідність переходу від організації самих споживчих кооператив по селах до організації ріжних видів сільсько-господарської і кредитової кооперації. Як бачимо, вже навіть на Волині, яка ставить тільки перші кроки в напрямку розвитку кооперації, відчувається потреба переходу на ділянку сільсько-господарського спільництва. На нашу думку і без особливих дебат вже тепер можна на Волині форсувати дві форми цього спільництва: кредитові кооперативи (райфайзенки) і кооперативне молочарство — бо всі дані і уладження для того потрібні вже маються.

Всячина.

Польська кооперація приступає до розбудови кооперативного шкільництва. Комунікат »Spółdzielczego biura prasowego »Społem« повідомляє ширший загал про те, що в польських кооперативних кругах назріла думка про необхідність розбудови власного кооперативного шкільництва. Щорічне запотребування всієї польської кооперації в нових фахових силах комунікат оцінює на 500 осіб. Вишкіл, який дають торговельні школи (головно типу трохрічних шкіл, до яких приймають молодь з закінченими »виділовими« школами або кількома клясами середніх шкіл), навіть там, де введено викладання кооперації, але в дуже обмежених розмірах, не дає достаточної підготовки для праці в кооперативних установах. Кооперації »потрібно шкіл спеціяльного характеру і з програмою відповідно приміненою до життя і будівництва кооперації«. Крім програми навчання переважною річю є теж виховання в дусі кооперативних засад, чого не дає ні одна торговельна школа.

Шведська система кооперативної калькуляції. Шведська споживча кооперація (Kooperativa Förbundet) уводить весь світ у подив своїми успіхами. Останні її рекорди це побідоносна боротьба з кількома капіталістичними трестами (обува, кальоші, пекарні, млини). Між иншим звертає на себе увагу обставина, що шведська кооперація, скріпившися, відійшла від рочдельської засади продавання по ринкових цінах, вважаючи, що сильна кооперація не може підпорядковуватися цінам, які встановляють приватники; вона мусить збивати ціни вниз. Шведська калькуляція цін є тому дуже низька а товарові звороти не перевищують 3% від закупів. Зате ріжниці цін кооперації і приватників є часом дуже поважні. Напр. хліб у склепах К. F., коли брати на увагу вагу, якість і ціну, дешевший на 30%, як у приватних купців. Відси кольосальна популярність кооперації.

Американські капітали для Німеччини. В р. 1928 американські фінансові круги достарчили німецьким публичним і приватним банкам та фірмам около 1,2 міліярда марок кредиту (біля 2½ міліярда зол. польских); це становить біля 70% усіх заграничних позичок Німеччині в цім році.

Відсоткова стопа в Німеччині в грудні м. н. була: 6¼% — 7% при векслях; денний гріш коштував 7½ до 8¼, місячний 8½ до 9½. Дивіденди більших фірм були в 1928 р. досить значні; нпр. фірма Сіменс & Гальске заплатила акціонерам 14%.

Кредит в Німеччині дешевіє. Німецький державний банк знизив 11 січня дисконтову стопу з 7% на 6½%. Це означає, що при прийманні векслів банк буде потручувати з векслевої суми 6½ %, отже кредит, ним уділюваний, буде дешевший, як був досі. За державним банком муситимуть піти і приватні банки, як то звичайно буває. Державні банки, зміняючи дисконтову стопу, ре-

ґулюють приплив і відплив до краю чужих гроший і закордонних векслів (девіз). При зниженні стопи чужий капітал має менше охоти напливати до краю, де менший відсоток, а власна валюта і векслі слабше відпливають за кордон (бо за ними там менше питають). Очевидно Німеччина не відчуває браку капіталів, коли знижує дисконтову стопу.

Нафтові заробітки. Великий нафтовий концерн »Małopolska«, виплатив титулом винагород за р. 1928 директорам і прокуристам (разом 13 осіб) разом 100 000 долярів. Приводячи цей факт, додає від себе »Biuletyn Centralnej Organizacji Zw. Zaw. Pracowników Umysłowycb«, що той самий концерн, редукуючи урядників, виплатив 150 особам одноразово всього 75.000 зол., отже пересічно 500 зол. на особу.

Доходи населення в Польщі. На підставі даних »Кас хорих« подала польська преса приблизне обчислення доходів населення в Польщі в 1927 р. Зарібки населення, обезпеченого в тих касах виносили:

Місячний дохід	Відсоток всього насел.
нижче 150 зл.	поперх 82%
150—300 »	11,5%
300—1000 »	6,0%
вище 1000 »	5,5%

Отже величезна більшість населення заробляла нижче 150 зл., отже менше, чим 5 зол. денно. Це є зарібки дійсно мінімальні. Реальні заробітки найманої праці в Польщі коли взяти на увагу ціну харчів, є більше чим вдвоє менші, як у Америці і значно менші, як в Німеччині, Італії, Австрії, Чехословаччині і т. д.

Форд переносить продукцію авт до Европи. В Лондоні повстає нове акційне товаристно: »Ford Motor Company Ltd«, в котрому знаний американський автомобілевий потентат Форд, досі незалежний ні від кого, вперше з власної ініціятиви бере визначну участь. Це кольосальних розмірів підприємство, як передбачують, зразу в пять разів збільшить англійську автомобілеву продукцію і тому сенсаційна вістка про це наробила в світі богато шуму. Про розміри нового підприємства свідчать такі дані: акційний капітал його виносить 7.000.000 фунтів штерлінґів. 40% випущених акцій знайдеться в публичнім продажу. Спілка намірюється охопити цілу Европу з винятком Рад. Союзу, Африку, крім анґл. кольоній, та Малу Азію.

Підготовчі праці є вже в повному ході. На Regent Street в Льондоні повним ходом йде будова виставових льокалів і бюр Форда, а в недалекому сусідстві біля Льондону в Dagenham швидко будуються ґіґантські фабрики. Коли цей великий фабричний комплекс буде закінчений і розпічне свою діяльність, він буде в стані випускати річно 200.000 возів, ц. є у двічи більше, як ціла дотеперішня річна продукція Анґлії. Правдоподібно в даґенгемських фабриках вироблятимуться також вславлені 3-х моторові аеропляни Форда.

Справлення помилок.

В »Кооперат. Р-ці« за м. грудень 1928 р. на стор. 511. в статті О. Мицюка: „Натуральна нестатутарна кооперація у словян хліборобів“ трапилася помилка, яку просимо виправити, а саме: в р. 13 і 16 надруковано: „люба“; треба читати: „моба“.

В „Господар. Хроніці“ на стор. 33 в ч. 1. „Кооп. Р-ки“ за 1929 р. рядок 9 в низу зам.: (за 100 фунтів) треба читати: (за 1. ф. штерл.).

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві